HET BESTUUR

VAN DEN

AFGETREDEN GOUVERNEUR-GENERAAL

J. J. ROCHUSSEN,

BEOORDEELD DOOR HET

DAGBLAD „DE INDIËR".

L'histoire n'est pas seulement un drame, elle est une justice.

Met portret en fac-simile.

ZALT-BOMMEL,
JOH. NOMAN EN ZOON.
1851.

KONINKLIJK
GENOOTSCHAP
VOOR
NEERLANDIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Itemid : 1010 231 584

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.
Tanggal : 5 Maret 2012
No. Induk : 19719/PN-MUSEUM/'12
BIB - ID : 010-140 28860
Beli / Hadiah : Ex. Museum

PERPUSTAKAAN NASIONAL

HET BESTUUR

VAN DEN

AFGETREDEN GOUVERNEUR-GENERAAL

J. J. ROCHUSSEN.

J. J. ROCHUSSEN,
afgetreden Gouverneur Generaal
van Nederlandsch-Indië.

XXII-4
197

HET BESTUUR

VAN DEN

AFGETREDEN GOUVERNEUR-GENERAAL

J. J. ROCHUSSEN,

BEOORDEELD DOOR HET

DAGBLAD „DE INDIËR".

L'histoire n'est pas seulement un drame, elle est une justice.

Met portret en fac-simile.

ZALT-BOMMEL,
JOH. NOMAN EN ZOON.
1851.

BAT. GENOOTSCHAP VAN K.E.W.

VOORREDE.

Er was onder de werking der vorige Grondwetten van Nederland een tijd, die met regt de gouden eeuw mag worden genoemd voor de Gouverneurs-Generaals onzer koloniën. Het was de tijd, toen deze Landvoogden geene andere zedelijke of schriftelijke verantwoording van hun doen en laten verschuldigd waren dan aan het uitvoerend gezag in het moederland, toen de natie, hare vertegenwoordiging en de openbare meening uitgesloten bleven van allen invloed op de beoordeeling, op de goed- of afkeuring van hunne verrigtingen en maatregelen.

Eene eenvoudige ministeriële acte van acquit en décharge *zuiverde den afgetreden Gouverneur van elke blaam, onthief hem van elke zorgbarende en drukkende verantwoordelijkheid. Een enkel »vleijend besluit" deed zijn gesternte met vernieuwden glans flonkeren aan den staatkundigen sterrenhemel, terwijl zijne borst versierd werd met het eerekruis, dat de spreuk »virtus nobilitat" op den verheerlijkten staatsdienaar van toepassing maakte. Hij, die van den minister of zijnen koninklijken mees-*

ter een brevet van kunde en braafheid had verworven, was ook abel en eerlijk in aller oogen. Hij kon elken onverlaat bespotten, die de gepastheid van deze uitspraak durfde te betwisten of te betwijfelen.

En niet moeijelijk viel het zulk een gunstig testimonium te verwerven. Want de staatkundige fictie der ministeriële onfeilbaarheid, die het wezen en het bestaan van het stelsel der autocratie uitmaakte, dekte ook den Indischen Satrap als met een schild, dat hem onkwetsbaar maakte en zijn bewind vrijwaarde tegen elke vermetele beoordeeling en gisping.

Deze onfeilbaarheid bragt mede, dat elke daad, hoe twijfelachtig hare wijsheid en wettigheid ook waren, in den minister van koloniën eenen onvoorwaardelijken en warmen verdediger vond. Zelf wanneer de Gouverneur zich had vergeten, wanneer hij zich schuldig had gemaakt aan de eene of andere excentriciteit, die te veel vergde van de ministeriële langmoedigheid, wanneer zijne uitspattingen het geduld des meesters op eene al te harde proef hadden gesteld, werd de kastijding nog toegediend met eene zachte en verzoenende hand, en viel de roede nog neder met vaderlijke verschooning. De boetvaardige dienaar beloofde beterschap, en kon te spoediger zijne tranen droogen, omdat de bestraffing nimmer eenigen getuige had, maar met angstvalligheid voor het oog der ongewijden werd verholen. Want de ministeriële toorn boezemde zich slechts uit binnen de wanden van het kabinet, en gaf zich slechts lucht in zeer vertrouwelijke brieven, waarvan niemand inzage bekwam.

Deze schoone tijden zijn echter verdwenen, en waarschijnlijk voor immer. Ook dit heiligdom, deze onschendbaarheid werden met zoo vele andere heerlijke regten in 1848 aangetast en vernietigd door de verwoestingen, die de Maartsche buijen van dat jaar hebben aangerigt. Met onbeschaamde driestheid heeft de natie zich eene grootere deelneming in het beheer over twintig millioen harer Indische medeburgers aangematigd, en zich vermeten ook het oordeel over de daden van het uitvoerend bewind aan haar zelve te behouden, onder verklaring, dat zij de bewe-

ringen en beslissingen van het koloniaal opperbestuur voortaan slechts aannam onder het voorregt van boedelbeschrijving.

Hoe kort de tijd ook zij, waarin de natie zich door de openbare meening, door de drukpers boven de ministeriële suprématie heeft durven te verheffen, heeft echter hare stem reeds menige uitspraak gecasseerd en gewijzigd. Zij heeft reeds menig een in naam en aanzien zeer hoog verheven, die bij de mannen van het koloniaal bewind zeer laag stond aangeteekend, en daarentegen bewezen niet zoo hoog weg te loopen met anderen, die zich in de vrij der autocratie eenen piramidalen roep van ervaring en koloniale kennis hadden weten toe te eigenen door eene toedeeling, die niet geheel ongelijk was aan die van den leeuw. Zij heeft in één woord bewezen, dat zij in de toewijzing van lof en blaam van andere begrippen uitgaat dan vroeger bij de autocratie het geval was.

De eerste landvoogd van Nederlandsch Indië, die den invloed ondervindt van deze verandering, is de afgetreden Gouverneur-Generaal, wiens bestuur beoordeeld wordt in de volgende bladzijden. Deze beoordeeling was reeds in onderscheidene artikelen in de Indiër *opgenomen, doch wij meenden, dat het belang der zaak en de billijkheid medebragten, dat zij in haar geheel onder de oogen van het publiek werd gebragt, dat de eenige en ware scheidsman is tusschen verschillende stelsels en denkbeelden.*

Waar de openbare meening en wil regeren, daar moet ook elk stuk van het proces aan hen volledig worden onderworpen. En deze volledigheid ontbrak aan onzen arbeid, zoolang het was verbrokkeld in artikels, die op onderscheidene tijdruimten waren uitgekomen, zoodat de indruk van het eerste gedeelte reeds eenigzins was uitgewischt bij de verschijning van het laatste gedeelte.

De aanhef van dit werk toont aan, dat het werd aangevangen op een oogenblik, toen hier nog niet het berigt was ontvangen, dat het bewind der kolonie op den heer DUYMAER VAN TWIST *was overgegaan. Wij hebben echter gemeend, niets te mogen veranderen, opdat de lezer te getrouwer den indruk zou ontvangen, dien wij aan onzen arbeid wenschen te geven.*

Die lezer beslisse nu in hoever onze beoordeeling van het bewind des heeren ROCHUSSEN *billijk en regtvaardig was, en in hoever zij later door de onpartijdige geschiedenis zal worden bevestigd.*

Naar menschelijke berekening zal de nieuw benoemde Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, de heer DUYMAER VAN TWIST in het midden der maand Mei jl. te Batavia zijn aangekomen, en alsdan het oppergezag over onze Aziatische volkplantingen hebben overgenomen. De heer ROCHUSSEN zal dan mitsdien zijn afgetreden. De geschiedrol onzer kolonie zal dus een' naam meer onder de namen der gewezen landvoogden hebben te vermelden, en voor den heer ROCHUSSEN zal het hoog bewind van Indië zijn als een gesloten en verzegeld boek, waarin niets meer noch ten goede noch ten kwade, zal kunnen worden opgeteekend. Treffend moet voor elken gemoedelijken staatsman het oogenblik zijn, waarop hij aldus, ontdaan van zijne hooge waardigheid, in den gewonen en eenvoudigen kring van het burgerlijk leven terug keert. Zonderling moet de vermengde aandoening van wel en wee zijn, die alsdan zijn gemoed doortintelt, wanneer hij een blik werpt op zijne verledene grootheid en magt; wanneer hij de verwachtingen, bij de aanvaarding des bewinds gekoesterd, vergelijkt met de wezenlijkheid; wanneer hij herdenkt wat hij deed, niet deed en had kunnen doen. Want »Quod semel factum ne Jupiter quidem infectum facere nequit."

Voor den heer ROCHUSSEN vangt thans het oordeel der geschiedenis aan. Zijn koloniaal bewind brengt hem voor de vier-

schaar der openbare meening, de tijd van rekenschap en verantwoording is geslagen.

Ook *de Indiër* acht zich uit den aard van zijnen werkkring verpligt, een kort overzigt te geven van zijn bestuur en althans eenige van zijne gewigtigste regerings-daden na te gaan en te beoordeelen. Wij zullen dit doen met die onzijdigheid en toegevendheid, waarop de moeijelijkheid der taak eens landvoogds van Indië van zelf aanspraak geeft, ware het niet reeds, dat wij het bezit dier hoedanigheden immer bij onze beoordeeling van personen en zaken tot eene dure verpligting hadden gemaakt.

Wij voelen ons bovendien te meer geneigd en geroepen tot eene toegevende beoordeeling, om dat wij te wel bewust zijn, dat vaak eene overdrevene verwachting de aankomst van elken landvoogd begroet, en dat de teleurstelling, die later onvermijdelijk wordt ondervonden, den aanvankelijken wierook spoedig verdrijft en tot eene overdrevene strengheid in de beoordeeling doet overslaan. Hier vooral geldt de menschkundige opmerking, dat de dwaas, wanneer hij den eenen misslag wil ontwijken, tot een tegenovergestelden overslaat.

En wat den heer ROCHUSSEN in het bijzonder betreft, willen wij niet vergeten, dat zijn bestuur zich, vooral na 1848, door moeijelijkheden en verwikkelingen heeft gekenmerkt, die aan zijne voorgangers nimmer bekend waren.

Slechts hij, die bekend is met de inrigting en de bestanddeelen der Indische maatschappij, kan beseffen welke zeldzame vereeniging van gaven van verstand en hart er vereischt wordt in den landvoogd van Nederlandsch Indië, vooral onder de werking van het beginsel van autocratisch bestuur.

Wij bedoelen hier niet alleen, die uitgebreidheid van kennis en die praktikale behendigheid welke zich in alle takken van civiel en militair beheer moeten openbaren, maar vooral die bezadigdheid, onpartijdigheid, menschenkennis, standvastigheid en zelfstandigheid, welke alle handelingen en beschikkingen des landvoogds van Nederlandsch Indië moeten kenmerken.

Deze regent staat aldaar op een verheven en tegelijk geïsoleerd standpunt; in Indië bestaat slechts eene groote bureaucratie, daar aldaar alles, tot zelfs de bijzondere nijverheid en handel, de impulsie van het bestuur ontvangt, en dus van dat bestuur afhankelijk is. Te vergeefs zoekt het oog des landvoogds, bij het ontstaan van eenig moeijelijk en teeder vraagstuk, eenen onpartijdigen en belanglozen raadsman. Zulk eene *rara avis* is voor hem, althans in Indië, nergens te vinden. Daar waar verwikkelingen en moeijelijkheden ontstaan, hoort hij slechts de taal der heerschzucht, der eigenliefde, der baatzucht of der hartstogt. Terwijl de staatsman in Europa belanglooze en onbevooroordeelde raadgevers kan zoeken en vinden, is de opperlandvoogd in Azië gedwongen, zich geheel op eigen oordeel te verlaten. Van daar dan ook, dat onze koloniale geschiedenis zoo weinig namen vermeldt van landvoogden, die door zelfstandigheid hebben uitgemunt, en tegelijk zacht waren als de duiven en voorzigtig als de slangen.

Toen de hooge waardigheid van Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië aan den heer ROCHUSSEN werd opgedragen, had het stelsel van behoud en achteruitgang in Nederland welligt zijn hoogste standpunt bereikt. Verbitterd door den algemeenen wrevel en den tegenstand, die de verderfelijke strekking van hun bestuur had opgewekt, regeerden de toenmalige bewindslieden niet meer naar die groote beginselen, welke elke partij in den staat tot hare leus heeft gekozen, maar slechts naar de indrukken des oogenbliks, naar de indrukken van toorn of vrees.

Nergens had zich echter de verderfelijkheid van hun bestuur meer doen gevoelen, dan in het koloniaal Departement. Bestuurd door een staatsman, die, blijkens zijne openbare en geheime handelingen en beschikkingen, repressie en geheimhouding tot leus had gesteld, was dat Departement inzonderheid het doelwit geworden van den tegenstand, die zich hier en in Indië openbaarde, en *autocratie* en *malaise* waren woorden geworden, die, ofschoon door den minister van koloniën zelven

gebezigd, de uitdrukking waren der algemeene afkeuring. Aanvankelijk met onmiskenbaar talent voorgestaan, had het koloniaal stelsel geene tegenspraak gevonden. Want daar destijds in en buiten de Staten-Generaal de minister het monopolie bezat der koloniale kennis, was nog niemand opgetreden, toegerust met genoegzame kennis en moed, om aan de in een bijzonder daglicht voorgestelde redeneringen en feiten andere redeneringen en feiten over te stellen.

Reeds waren echter onloochenbare bewijzen bespeurd van de gebreken van het autocratische stelsel. Zoowel in de Oost- als in de West-Indische volkplantingen, werd in de koloniale financiën een betreurenswaardige teruggang bespeurd. Het berucht adres der Amsterdamsche kooplieden had de verwarring van de West-Indische financiën, de gebreken van het muntstelsel aldaar bewezen, en de grove misslagen van het beheer der Amerikaansche bezittingen boven alle tegenspraak gesteld.

Ook de schroomelijke verwarring van de Oost-Indische financiën, en van het Oost-Indische muntwezen kon niet meer worden geloochend, ofschoon men door intimidatie hen tot zwijgen zocht te brengen, die den moed hadden om den sluijer op te heffen, die dit gedeelte der Oost-Indische arcana omhuld hield.

Verschillende maatregelen van groot gewigt werden vereischt, om de begane misslagen te herstellen. En de landvoogd, voor wien deze moeijelijke taak was weggelegd, aanvaardde het belangrijk bestuur van onze Oost-Indische bezittingen onder geene gunstige voorteekenen. Slechts hij kon zulk eene veel omvattend werk hebben op zich genomen, die, met de noodige geestkracht bezield, den moed had gehad om, zonder aanzien des persoons, wij bedoelen hier vooral den persoon des ministers, dit moeijelijk werk met driestheid te aanvaarden, en des noods niet had geschroomd, om het opperbestuur, daar waar het de invoering van weldadige hervormingen betrof, slechts de keuze te laten tusschen die hervormingen of zijne terugroeping. Heeft de heer Rochussen deze geestkracht bezeten? Heeft hij altijd gehad hetgeen door onze naburen wordt genoemd:

le courage de son opinion? De volgende beoordeeling van eenige zijner regeringsdaden zal dit leeren.

De eerste en zeker niet de minst gewigtige maatregel van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, was de uitzetting van den Bisschop, den heer GROOFF. Wij zullen hier niet terugkomen op de bedenkingen, die reeds meermalen door ons zijn geopperd tegen de magt tot politieke verbanningen, die het koloniaal bestuur zich heeft toegekend, en waarvan het immer, wanneer het werd toegepast, een misbruik heeft gemaakt. Doch afgescheiden van deze bedenkingen, komt de maatregel ten opzigte van den heer GROOFF ons voor eene handeling te zijn, waarvan de wijsheid en staatkunde zeer twijfelachtig zijn. Zeker is het dat de heer ROCHUSSEN daarbij èn zijne verhouding tot het opperbestuur, èn den toestand van de regering hier te lande, geheel heeft uit het oog verloren. Om de verderfelijke gevolgen van dien maatregel te doen uitkomen, zouden wij kunnen volstaan met te verwijzen op de latere regelingen en schikkingen, die tusschen de regering en de roomsch-katholijke hierarchie hebben plaats gehad. Ten gevolge van die schikkingen is toch de plaatsing der roomsch-katholijke geestelijken geheel overgegaan van het Indisch bestuur op het geestelijk hoofd der Kerk in Indië. Voor hem, die bekend is met de beginselen en bedoelingen van het autocratisch bestuur, is uit deze omstandigheid alleen op te maken, in welke valsche stelling het opperbestuur tegen over de roomsche geestelijkheid werd geplaatst door de handelingen van den Gouverneur-Generaal. Niets was dan ook natuurlijker. De uitzetting van den bisschop GROOFF, was eene noodelooze krenking der geheele Roomsche populatie hier te lande. Zelfs ingeval de Indische regering ter aanzien der zaak zelve gelijk had, zou zij in den vorm onloochenbaar hebben gedwaald. Wel trachtte de minister BAUD den maatregel later bij de vertegenwoordiging te verdedigen als onvermijdelijk, met het oog op het fanatisme der Javanen. Doch deze verdediging misleidde niemand, en niemand twijfelde dat in de *zeer vertrouwelijke* brieven, bedoeld bij de berugte

suppletoire instructie, aan den Gouverneur-Generaal de ondoelmatigheid en onberadenheid des maatregels met nadruk zouden zijn onder het oog gebragt. In Indië zelfs had de verwijzing op de dweepzucht der Javanen geene andere uitwerking, dan dat zij door de geheele kolonie een algemeen gelach verwekte. De ministeriële verdediging had ook eerst dan eenig geloof en vertrouwen verdiend, indien het ministerie niet juist dat punt had toegegeven, waarover de twist tusschen de geestelijke en wereldsche magten in Indië was ontstaan. Trouwens, zelfs ingeval de verwijdering van den heer GROOFF werkelijk in het algemeen belang werd gevorderd, dan zou het voldoende zijn geweest en meer met de eischen der welvoegelijkheid hebben gestrookt, indien zijne terugroeping bij het opperbestuur was uitgelokt.

Niet lang na den maatregel opzigtelijk den Bisschop GROOFF werd door den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN eene andere gewigtige beschikking genomen van financiëlen aard. Wij bedoelen hier de Indische publicatie van den 4 Februarij 1846, waarbij het zoogenaamde recepissenstelsel werd in werking gebragt.

Moeijelijk valt het om dezen maatregel in al zijnen omvang te beschouwen en te beoordeelen. In allen geval brengt de billijkheid mede, dat niet uit het oog worde verloren, dat het slechts een overgangsmaatregel was, en dat de heer ROCHUSSEN onverwacht werd verhinderd, om zijne plannen tot rijpheid en volvoering te brengen. Bij de herziening der grondwet werd daarin de nieuwe bepaling opgenomen, dat het koloniaal muntwezen zou worden geregeld bij de wet. Hierdoor werd de heer ROCHUSSEN gestuit in zijn hervormingswerk opzigtelijk den Indischen geldsomloop.

Doch zelfs als tijdelijke maatregel, als een overgang van het koperstelsel tot de zilver-circulatie hebben de eerste beschikkingen van den heer ROCHUSSEN groot bezwaar in zich gehad. Eerst dan had in allen gevalle de publicatie moeten zijn uitgevaardigd, wanneer de middelen aanwezig waren geweest tot eenen tweeden overgang, dat is, wanneer spoedig eene geheele of gedeeltelijke verzilvering van het papier had kunnen volgen.

Wanneer het recepissentelsel wordt gebragt in verband tot de uitgifte der wissels, dan lijdt het geen twijfel, dat hetzelve een bron is geweest van belangrijke verliezen. De recepissen zijn toch eigenlijk niets anders dan een koper representatief. Het koperstelsel is dus eigenlijk in volle werking gebleven, en ware het niet dat het gouvernement door de wissel-uitgifte de verliezen van de agio telkens voor eigene rekening nam, dan zou ook de recepis spoedig dalen tot de vroegere waarde van het koper.

De nadeelen van het recepissenstelsel werden op nieuw in een helder daglicht gesteld bij gelegenheid der interpellatiën, die in het verleden jaar in de zitting der Tweede Kamer der Staten-Generaal werden gerigt aan den Minister van koloniën. Nimmer vernamen wij welligt in eene enkele zitting meer staatshuishoudkundige ketterijen.

Bij die gelegenheid bleek onder anderen, dat het Indische bestuur verpligt was geworden, om bij zijn besluit van 20 October 1849 nº. 9 te bepalen, dat het Gouvernement, in afwijking der verklaring vervat in de publikatie van 6 Februarij 1846, meer dan 600 duiten in ontvang neemt, in betaling van den pachtschat door de Chinesche pachters te voldoen. Er is hier dus geene hooge mate van staatshuishoudkundige kennis noodig, om te begrijpen, dat dit een eerste en groote stap is tot een terugkeer naar het oude koperstelsel. Wel werd zulks door den minister van Koloniën wedersproken en opgemerkt, dat de bedoelde vergunning aan de pachters niemand verpligt, om meer koper te ontvangen dan bij de publicatie van 1846 is bepaald. Doch het is gemakkelijk in te zien, dat dit spoedig zal moeten volgen, tenzij men de emissie van recepissen wil vermeerderen. Het gezond verstand duidt genoegzaam aan, dat het Gouvernement koper ontvangende in eene buitengewone mate en als munt in stede van alleen als pasmunt, moeijelijk andere munt weder zal kunnen uitgeven *).

*) Reeds spoedig, nadat deze opmerking in *de Indiër* voorkwam, werd hare gegrondheid maar al te wel bevestigd. In het nummer van het *Tijdschrift van Nederlandsch Indië* van Julij jl., wordt gewag gemaakt van een besluit van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch indië, dd. 24 December 1849, nº. 1, waarbij schijnt

Deze gevolgen van het recepissenstelsel en van de trekking van wissels waren gemakkelijk te voorzien.

Indien de heer ROCHUSSEN geene redenen had, om zich te verheugen over de uitkomsten van zijne maatregelen opzigtelijk den muntsomloop, vooral met betrekking tot de buitenbezittingen, en zijne handelingen in dit opzigt weinig bijval verwierven, dan was hij gelukkiger in de beschikking door hem genomen ter opbeuring van den handel in den Oosterschen archipel. Wij bedoelen de verklaring van Makasser tot eene vrijhaven.

Wij deelen geenszins in de woede, die zich sedert eenigen tijd bij onze Indische ambtenaren openbaart, om vrijhavens daar te stellen. Wanneer wij deze manie vergelijken met de vroegere neiging tot bescherming en drukkende tarieven, dan zien wij hier weder de les bewaarheid: dum vitant stalti vitium in contrarium ruunt. Het beginsel van porto franco, toegepast te midden van eene kolonie, waar het tolstelsel nog zoo overdreven is, leidt veelal slechts den handel naar andere wegen, zonder dat in het geheel die handel daardoor toeneemt.

Ten aanzien van Makasser gelooven wij echter, dat de ligging der plaats en andere omstandigheden vele redenen opleverden, die voor de vrijverklaring pleitten. De uitkomsten hebben dan ook ruimschoots beantwoord aan de verwachtingen van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN. De handel van Makasser is in een zeer kort tijdsbestek reeds meer dan verdubbeld, en onze nationale handel deelt in een bijzonder gunstige verhouding in deze vermeerdering. Geen handel is in evenredigheid meer dan de Nederlandsche toegenomen. Wij verheugen ons te meer in dezen uitslag, omdat zij een nieuw en onloochenbaar bewijs is, dat de ondernemingsgeest onzer

---

te zijn bepaald, *dat het maximum voor de uitgifte van recepissen, hetwelk bij besluit van 22 Mei* 1848 n°. 13 *is vastgesteld op* f 12.000,000 *en blijkens het gemeld besluit van 22 April* 1849 *L°. C., voorloopig verhoogd is met* f 400,000, *zal bedragen* f 19.000,000. " Tegelijk is bij het besluit *magtiging verleend, om uit den voorraad geverefde recepissen, welke zich bevindt onder bewaring en toezigt van de daarmede belaste commissie, te ligten en als courant betaalmiddel, door tusschenkomst van 'slands kassen in de wandeling te brengen, eene som van* f 1,600,000, *en zulks ná afzondering als waarborg voor de uit te geven recepissen, van een gelijk bedrag in duiten of in zilveren munt.*"

handelaren in den Oosterschen archipel, evenmin als ergens elders, eenige andere bescherming noodig heeft dan veiligheid van personen en bezittingen, om zich te verheffen tot eene nooit gekende hoogte.

Wij zijn nu met onze beoordeeling van het bestuur van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN gekomen tot eene der gewigtigste daden van zijne regering, namelijk tot de staatkunde die door hem is gevolgd met opzigt tot de Balische aangelegenheden. Groot was de invloed van die staatkunde op ons zedelijk en stoffelijk overwigt in Indië en op de financiën der kolonie. Geen gedeelte van zijne handelingen heeft veelvuldiger en veelzijdiger beoordeeling ondervonden en zeer verschillend was de toedeeling van lof en blaam. Om zich echter op het juiste standpunt te verplaatsen, waaruit deze zaak moet worden beschouwd, is het noodig dat men zich stelle in den toestand, waarin de heer ROCHUSSEN onze betrekking met Balie heeft gevonden, toen hij het bestuur aanvaardde van Nederlandsch Indië. Reeds tijdens den Gouverneur-Generaal de EERENS had het gouvernement noodig geoordeeld onze staatkundige en commerciële betrekkingen met Balie en Lombok op nieuwe en betere grondslagen te vestigen. Men vaardigde daartoe een ambtenaar als Kommissaris af naar de vorsten van die eilanden, met het doel om hen over te halen tot het sluiten van eenige overeenkomst, waarbij onder anderen de souvereiniteit van het Gouvernement over Balie en Lombok zou worden erkend, en de afstand zou worden bedongen van het klipregt (Tawang Karang), waardoor alle op de kusten van Balie gestrande schepen met derzelver inhoud een prooi werden der vorsten en der bevolking.

Lang duurden de onderhandelingen. En zelfs toen het den Kommissaris was gelukt, om de Balische vorsten te brengen tot het aangaan van een tractaat, waren deze staatsstukken zoo onvolledig, dat het Gouvernement telkens zijne volledige bekrachtiging moest afhankelijk maken van de eene of andere wijziging. De overeenkomsten reeds in 1841 gesloten, ont-

vingen eindelijk in 1843 eene definitieve sanctie. Daarbij werd Nederlands souvereiniteit erkend; de vorsten behielden het inwendig bestuur hunner rijken; zij deden afstand van het kliprecht, terwijl hun in geval van schipbreuk een billijk aandeel als strandvonders bleef toegezegd; zij beloofden den tegengang te bevorderen van de zeeroverij en van den slavenhandel, en bescherming te verleenen aan onzen handel, terwijl eindelijk om de drie jaren een gezantschap naar Batavia zou worden gezonden, om het Gouvernement te huldigen en de erkenning onzer oppermagt levendig te houden.

De traagheid, waarmede de vorsten eerst tot de contracten zelven waren toegetreden en later elke wijziging, die van onze zijde gevorderd werd, in het contract opnamen, bewijst genoegzaam, dat hunne toetreding met grooten weerzin had plaats gevonden. Men is later zelfs zoo ver gegaan van te beweren, dat de echtheid der contracten aan grooten twijfel onderhevig was. De vorsten zelve hebben dit trachten geloofelijk te maken. Wij behoeven echter niet op te merken, dat zulk eene bewering van allen grond is ontbloot en dat de authenticiteit der eerste overeenkomsten boven alle tegenspraak verheven was. De trage gang der eerste onderhandelingen en de uitlatingen der vorsten wettigen echter het vermoeden, dat men de vorsten niet heeft doen beseffen, welke groote verpligtingen door hen bij de overeenkomsten werden aanvaard; dat hun onmiddelijk bij het aangaan der eerste overeenkomsten niet met genoegzamen nadruk is onder het oog gebragt, dat het Gouvernement eene getrouwe naleving zou vorderen van alle stipulatiën; en dat men hen, ten einde hen tot de onderteekening te overreden, in het denkbeeld heeft gelaten, dat die onderteekening slechts eene bloote pligtpleging of formaliteit was, waardoor de vorsten zich weder voor langen tijd van allen aandrang en alle aanzoeken van onze zijde zouden kunnen ontslaan.

De gebiedende noodzakelijkheid eener verbetering van onze betrekkingen met Balie was echter reeds bewezen in 1841, toen het Nederlandsche schip de *Over-IJssel* op de kusten van

Balie had schipbreuk geleden en door de bevolking was geplunderd. Even zoo bleek later de krachteloosheid der traktaten, want, ondanks de daarbij aanvaarde verpligting der vorsten om onzen handel te beschermen, misten onze schepen alle veiligheid op de Balische kusten. In 1844 werd een vaartuig dat de Nederlandsche vlag voerde, geplunderd door het volk van Djembrana, eene aanranding waarvan te vergeefs vergoeding werd geëischt. En deze geringschatting van onze regten en waardigheid werd herhaaldelijk gevolgd door andere handelingen, even krenkend voor onze belangen en onze waardigheid. Toen de heer ROCHUSSEN het bestuur aanvaardde van onze Oost-Indische bezittingen, was onze naam een voorwerp van spot geworden bij den Balinees, en de langmoedigheid, waarmede van onze zijde de hoon, de verguizing en de schending der traktaten waren verduurd, had het algemeen vermoeden doen ontstaan, dat het gouvernement wel de voordeelen had gezocht van eene vreedzame onderhandeling, maar terug zou deinzen voor de kosten en de magtsontwikkeling, die noodig waren om onze beleedigde belangen en waardigheid te wreken. Met het bekende trouwelooze karakter van den Balinees, de hoogmoedigheid zijner vorsten, den krijgsgeest die het volk, uithoofde van zijne binnenlandsche twisten, eigen is, en vooral met de langdurige straffeloosheid, die hunne geweldenarijen tegen onze onderdanen en schepen ondervonden hadden, was het niet denkbaar, dat wij het verloren veld zouden kunnen herwinnen door het middel eener minnelijke onderhandeling. Hoe dikwijls was trouwens niet te vergeefs de toevlugt genomen tot nadrukkelijke vertoogen en bedreigingen?

Onder zulke omstandigheden kon slechts het zwaard ons teruggeven, wat wij door onderhandelingen hadden verloren. Slechts eene krachtige en militaire demonstratie kon aan onze verdere eischen eenig gezag en eenigen nadruk bijzetten. Zou het voorbeeld van Balie niet hoogst verderfelijk worden voor ons zedelijk overwigt in den Oosterschen archipel, zou onze vlag weder ongedeerd en met eere wapperen in de zoo vaak

bezochte wateren van Balie, zouden de verpligtingen, die de vorsten bij de overeenkomsten hadden aangegaan, eenige uitvoering erlangen, dan was het dringend noodig, dat der bevolking door krachtige middelen werd getoond, dat de langmoedigheid van het gouvernement geene magteloosheid was en zijn geduld geene zwakheid.

Teregt besloot dan ook de heer ROCHUSSEN, naar ons inzien, tot de eerste Balische uitrusting.

Het is ons natuurlijk niet onbewust, dat reeds deze eerste expeditie veel afkeuring heeft ondervonden; dat de staatkunde, die daarbij heeft voorgezeten, door velen is betwijfeld; dat men den heer ROCHUSSEN heeft verweten, dat hij uit zucht naar oorlogsroem zich voorbarig heeft gewikkeld in operatiën, waaraan eene groote verspilling van bloed en geld was verbonden. Doch hij, die zich verplaatst in den toestand, waarin de heer ROCHUSSEN onze verhouding tot Balie heeft gevonden bij de aanvaarding van zijn bestuur, zal gereedelijk moeten erkennen, dat alle middelen van overreding waren uitgeput, en dat hem slechts de keuze overbleef tusschen eene doortastende demonstratie of wel de verlating van alle onze vroegere betrekkingen en overeenkomsten met dat eiland.

Het is hier noch de tijd, noch de plaats, om te onderzoeken of de verwikkeling, waarin hij de Balische zaken vond bij de aanvaarding van zijn bestuur, het gevolg was van onze eigene misslagen. Het geldt hier slechts eene beoordeeling van de regeringsdaden van den heer ROCHUSSEN, en den vordert de billijkheid dat men zich afvrage, of hij aanvankelijk anders had kunnen handelen in den toestand van zaken, zoo als hij dien vond in 1845.

De uitslag der eerste expeditie is bekend. Zij bragt eene nieuwe en schoone bladzijde in het geschiedboek onzer heldendaden in Oost-Indië. Zoowel het beleid der aanvoerders als de moed hunner onderhoorigen, beantwoordden aan den ouden en onsterfelijken naam van het Indische leger, en aan de verwachtingen des vaderlands.

Wel ware het te wenschen geweest, dat de roem bij die gelegenheid door onze krijgslieden genoogst en de zware offers van geld en bloed, die daarbij werden gebragt, waren opgewogen door blijvende voordeelen, en dat de glansrijke uitkomst der eerste expeditie had geleid tot eene finale beslechting onzer geschillen met Balie, tot eene finale en duurzame regeling van ons gezag en tot eene verzekering van onze belangen. Dit doel werd echter niet bereikt en, wij gelooven zulks in gemoede, deze teleurstelling was het onvermijdelijk gevolg der latere misslagen van het Indisch bestuur en van de wijze, waarop de behaalde overwinning werd benut. Om dit te doen uitkomen is het noodig, dat men lette op de overeenkomsten, die na de zege werden gesloten. Behalve de herhaling der vroegere stipulatiën, werd daarbij bepaald, dat de vorsten de oorlogskosten zouden terug betalen, die de expeditie had veroorzaakt, dat het Gouvernement eene bezetting en eene versterking op Balie zou onderhouden, zoo lang die betaling niet volledig had plaats gevonden, en dat binnen eenen bepaalden tijd alle sterkten zouden worden geslecht, die door de vorsten met vijandelijke bedoelingen waren aangelegd.

Dat de terugbetaling der oorlogskosten aan onoverkomelijke bezwaren onderhevig was, werd door de uitkomst bewezen. Immers heeft later het Indisch bestuur daarvan zelf afgezien, ofschoon de laatste overwinning de Balische vorsten aan de genade van het Gouvernement heeft overgelaten. Was werkelijk die terugbetaling een onoverkomelijk bezwaar, dan spreekt het verder van zelf, dat de aanvankelijke vordering een onvermijdelijke oorzaak was van den lateren tegenstand en de latere verwikkelingen en krijgsuitrustingen.

Doch vooral was alsdan ook de bezetting van het Balische grondgebied een groote misslag, indien men de wijze en de motieven in aanmerking neemt.

Daar eene blijvende occupatie van het Balisch grondgebied buiten de bedoeling lag van het Indisch bestuur, een maatregel die ook ons bedenkelijk voorkomt, was alleen eene onmid-

delijke verlating van het territoir met eene goede staatkunde overeen te brengen. De tijdelijke bezetting bragt blijkbaar al de nadeelen aan der beide stelsels van occupatie en non-occupatie, zonder de voordeelen die daaraan konden worden verbonden.

Die tijdelijke bezetting moest evenzeer den hoogmoed en het nationaal gevoel kwetsen van vorsten en volk, zonder dat ons gezag of onze invloed op Balie werden vermeerderd en zonder dat zij ons de inkomsten en andere voorregten deed genieten, die een bestendig bezit van het eiland zou hebben kunnen opleveren.

Zoo wel de bezetting als de redenen, waarom zij plaats vond, moesten spoedig aanleiding geven tot nieuwen tegenstand, tot nieuwe verwikkelingen, welke zouden zijn vermeden, indien men het eiland onmiddellijk had verlaten, den indruk der ondervondene nederlaag achterlatende, en zich des noods vergenoegd had, om eene executie der stipulatiën van het nader traktaat te verzekeren door gijzelaars of andere middelen, die ons ter beschikking stonden.

Ook de regeling der relatiën met de vorsten was hoogst onvolledig. In stede van ter plaatse der bezetting eenen ambtenaar te vestigen, die de vriendschapsbetrekking door eenen dagelijkschen omgang kon bevorderen en uitbreiden, werd het beleid der Balische zaken overgelaten aan eenen kommissaris en later aan een onbedreven en jeugdig officier, die beiden ver van Balie verwijderd, slechts van tijd tot tijd daar een kortstondig bezoek bragten. Te vergeefs deed de verdienstelijke kommissaris MAIJOR vroeger eene waarschuwende stem opgaan, eene stem die matiging predikte en eene verlating van de gevolgde staatkunde. Zij werd slechts met ondank beloond en de waarschuwing in den wind geslagen.

Reeds spoedig openbaarden zich de nadeelige uitkomsten der aangenomen staatkunde. Grooten en bevolking werden al meer en meer van ons vervreemd, en ras vervingen onwil en weerstand de onderwerping en den deemoed, die na de eerste overwinning waren betoond.

Deze onvermijdelijke gevolgen van onze staatkunde deden

eenen toestand geboren worden waaruit men zich alleen kon redden door eene onmiddellijke verlating van het eiland of wel door een beroep op de wapenen. Aldus werd een tweede uitrusting noodzakelijk door de misslagen, die onmiddellijk na de eerste werden begaan, want noch onze eer noch de eischen van ons gezag in den Archipel lieten toe, dat men Balie verliet zonder de handhaving der traktaten te hebben verzekerd.

De noodlottige uitkomst der krijgsoperatiën tegen Djagaraga te beschrijven, zou slechts eene nog bloedende wonde oprijten. Men weet dat noch het beleid van den kundigen en in zoo vele opzigten hoogst verdienstelijken aanvoerder, noch de onversaagdheid onzer soldaten, iets vermogten tegen de Balinesche massas.

Alleen moeten wij hier vermelden, dat de Generaal-Majoor VAN DER WIJCK, in eene voorrede op een door den Luitenant-Kolonel J. VAN SWIETEN in 1849 uitgegeven vlugschrift over de krijgsverrigtingen tegen het eiland Balie in 1848, met betrekking tot de door den heer ROCHUSSEN gevolgde staatkunde heeft gezegd:

»Ik moet hierbij voegen dat:

»1°. De aanval op Djagaraga, zoo als die door mij bepaald was, vermoedelijk gelukt, en door eene glansrijke overwinning bekroond zoude zijn geworden, indien Z. E. de Gouverneur-Generaal aan mijn voorstel gehoor had gegeven, gezamentlijk met den Luitenant-Kolonel baron DE KOCK gedaan, om, na de expeditie eerst gereed gemaakt te hebben, zelf de voorwaarden, in den aanvang van dit verhaal vermeld, over te brengen, om ze dadelijk op de afgifte van het ultimatum te doen volgen, in welk geval de Balische vorsten geen twee en eene halve maand tijd gehad zouden hebben, om hunne versterkingen eene onvoorziene kracht te geven, en al hunne strijdbare mannen te verzamelen, te wapenen en voor de operatiën gereed te houden. De Gouverneur-Generaal heeft gehoor gegeven aan het voorstel van den schout-bij-nacht, kommandant van Z. M. escader in Indië, inspecteur der marine al-

daar, om, na het overhandigen der bovenvermelde voorwaarden, met eene maritieme demonstratie te beginnen, waarvoor niet dan geheel ontoereikende middelen voorhanden waren, en die dus geen redelijk doel konde hebben, hetgeen door de ondervinding bevestigd is."

Deze bewering is nimmer met eenigen grond wedersproken. Zij pleit echter niet voor het beleid, waarmede de krijgstoerustingen door het Indisch bestuur zijn voorbereid. Hoogst noodlottig waren de gevolgen der nederlaag van Djagaraga ook voor ons overwigt in den Oosterschen Archipel en voor ons gezag in andere bezittingen van Indië. En te meer moet daarom de verspilling worden betreurd van het leven van zoo vele dapperen, die gevallen zijn als het slagtoffer van hunne onversaagdheid. Dat ook de geldelijke offers groot zijn geweest, wordt onder anderen bewezen uit de laatste mededeelingen van den minister van koloniën aan de tweede kamer der Staten-Generaal betreffende den staat der overzeesche bezittingen des rijks. Daarbij wordt gezegd, dat *tot het geldelijk te kort in de administratie van Oost-Indië over* 1849 *onder anderen heeft bijgedragen, dat onder de uitgaven (Hoofdstuk XIII) is begrepen eene som van f* 1.500.000 *voor de bestrijding van buitengewone kosten der Balische expeditie.*

Spoedig en wel bij eene derde uitrusting werd echter de ondervondene nederlaag gewroken, de roem onzer wapenen hersteld, en de driekleur van Nederland wapperde weder zegevierend op het Balische gebied.

Latere onderhandelingen en maatregelen van het Indische bestuur regelden het gebruik, dat van de overwinning zou worden gemaakt. De vorsten van Bléling en Karang-Assam werden vervallen verklaard van hunne troonen. De radja van Bangli ontving de investituur van het rijk van Bleling. De vorst van Mataram (Lombok) werd geplaatst op den troon van Karang-Assam, terwijl DJEMBRANA bleef onder het gezag van den RATOE GOESTI POETOE NGOERAH DJEMBRANA.

De oude stipulatiën omtrent het tawang karang of klipregt

en de bescherming van Nederlandsche goederen, schepen en personen werden hernieuwd en ook onze souvereiniteit op nieuw erkend.

Daarentegen werd van onze zijde de bezetting van het eiland op Bleling onmiddellijk ingetrokken, en afgezien van de terugvordering der oorlogskosten. Het Gouvernement beloofde zich niet te mengen in de inwendige regering des lands, en geene bezetting daar te stellen, ingeval de overeenkomsten getrouw werden nageleefd.

Blijkbaar vertoont zich in deze regeling eene neiging, om zich zoo spoedig mogelijk te ontdoen van de Balische verwikkelingen, en zulks tot elken prijs. Indien men overdenkt, dat de tegenstand der Balinesche vorsten hoofdzakelijk het gevolg was der tijdelijke occupatie, dat deze tijdelijke vestiging ten doel had, om de terugbetaling te verzekeren van de oorlogskosten der eerste uitrusting, dan komt men tot de droevige overtuiging, dat de staatkunde van het Indisch bestuur voor vele en billijke tegenwerpingen vatbaar is. Immers werd juist het belangrijkste punt, waarop vroeger zoo nadrukkelijk was gestaan, wederom opgegeven, en het Gouvernement blijft althans in dit opzigt

Gros Jean comme devant.

Niet zonder ontroering komt men dan tot het besluit, dat zoo vele menschenlevens en zoo veel schats werden ten offer gebragt zonder eenig doel, of althans, dat deze offers het gevolg waren van éénen enkelen misslag, van de onstaatkundige regeling der Balische aangelegenheden na de eerste expeditie.

En men denke niet, dat ook de toekomst is verzekerd. Zij gaat naar ons inzien van vele verwikkelingen zwanger. De verandering door ons bij de laatste regeling gebragt in de regering des lands en speciaal in de opvolging der vorsten, bereidt zekere en onvermijdelijke moeijelijkheden. De aanhang der vervallen verklaarde Radja's zal in den gekrenkten hoogmoed en in het nationaal gevoel der andere grooten en der bevolking nieuwe kracht vinden. Wij hebben dus op Bali bloedige oorlogen en burgertwisten voorbereid, terwijl wij zelven waarschijnlijk verpligt zullen zijn nieuwe beleedigingen

en nieuwe aanrandingen van onze vlag of onze eigendommen door nieuwe uitrustingen te wreken.

Niemand kan zich in zulk eene uitkomst verblijden. Het Indische leger behoudt echter de zelfvoldoening van zich met onvergetelijken roem te hebben overladen, een voorregt, dat werd gekocht met het leven van een der grootste krijgsbevelhebbers, waarvan de geschiedenis der kolonie kan melding maken.

Onmiddellijk na de invoering van het recepissenstelsel, vestigde de Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN zijne aandacht op de aangelegenheden der Javasche Bank. Deze anonijme inrigting was reeds sedert 1839 in eenen kenbaren staat van faillissement, een' staat, die wettelijk werd erkend toen bij de Indische publicatie van 29 Maart 1845 aan haar verboden werd, om gedurende den tijd van een jaar of zoo veel korter als de regering dit verbod mogt opheffen, verwisselingen van door haar uitgegevene billetten aan toonder tegen specie te doen.

Spoedig na de aankomst van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN was reeds de wissel-operatie van het Gouvernement aangevangen. Hierdoor was een aanzienlijk gedeelte van het bankpapier in 's lands kas gekomen in betaling der door het Gouvernement afgegeven wissels. Den 26 Maart 1846 bevond zich van eene som van ƒ 7.422.175 aan door de Bank in omloop gebragte billetten, een bedrag van ƒ 7.272.250 in 's lands kas. De Bank wisselde het nog in omloop gebleven en zeer gering gedeelte verder in tegen zilver.

Bij besluit van den Gouverneur-Generaal van 26 Maart (Indische Staatsblad nº. 11) werden onderscheidene wijzigingen gebragt in haar octrooi. Zij werd gemagtigd, om, met staking der uitgifte van billetten, die tegen zilver verwisselbaar waren, nieuwe billetten uit te geven opvorderbaar in recepissen. De Gouverneur-Generaal zou het maximum der uitgifte bepalen. Zoolang de Bank aan hare verpligtingen voldeed, zouden hare recepissen vertegenwoordigende billetten in alle lands kassen worden aangenomen voor alle betalingen, geene uitgezonderd, alsmede bij die kassen tegen recepissen binnen een daartoe te

bepalen termijn verwisselbaar worden gesteld, wanneer aan dit betaalmiddel eene hoogere waarde mogt worden gegeven.

De bevoegdheid der bank tot het discompteren van acceptatiën werd uitgestrekt tot andere handelspapieren, voorzien van twee of meer voldoende handteekeningen, terwijl daarentegen de bij het octrooi gegeven vergunning tot het verleenen van credieten onder borgtogt werd ingetrokken. Geene uitdeeling van winsten zou kunnen plaats hebben, zoo lang het kapitaal der Bank niet op de oorspronkelijke inlage van 2 millioenen zou zijn teruggebragt. Die uitdeeling zou voorts, zoolang het reservefonds niet tot vijftig ten honderd der inlage zou gebragt zijn, niet meer dan negen ten honderd van de inlage of vijf en veertig gulden het aandeel, en het reservefonds gezegde hoogte bereikt hebbende, niet meer dan twaalf ten honderd van de inlage of zestig gulden per aandeel, in beide gevallen over een boekjaar, mogen bedragen; — terwijl de meerdere overwinsten tot de daarstelling en voeding van het reservefonds zouden worden aangewend. Ter nadere explicatie van de artikelen 82 en 83 van het octrooi werd bepaald, dat de Bank tot geene uitkeering ten behoeve van de liefdadige gestichten is gehouden, zoolang haar werkelijk kapitaal minder bedraagt dan de oorspronkelijke inlage van 2 millioen. Bij alle algemeene vergaderingen van stemgeregtigde deelhebbers zou een door den Gouverneur-Generaal te benoemen kommissaris de belangen van het algemeen vertegenwoordigen, en wanneer deze kommissaris vermeende, dat eenig genomen besluit strijdig met die belangen mogt zijn, zou het niet ten uitvoer worden gelegd zonder verkregene goedkeuring van den Gouverneur-Generaal.

Een belangrijk voordeel werd bij deze regeling gewonnen. Het was dit, dat de Bank wederom hare verpligtingen gestand deed en hare uitstaande billetten voldeed. De wijze, waarop zulks geschiedde, was zeker niet ten voordeele van het Gouvernement, dat ƒ 7.272.260 in zijne kas behield en zich belaste met het verlies der depreciatie. Doch het Gouvernement was medepligtig geweest aan de meeste misslagen der Bank, waar-

door de stoornis der circulatie was ontstaan. Het was daarom billijk, dat het opofferingen deed om het verledene te herstellen. Voor het verlies wist het zich later gedeeltelijk schadeloos te stellen door het zilver uit de Bank te ligten, dat na de inwisseling der in particuliere handen gebleven zijnde biljetten in de kas der Bank voor handen was.

Wij hebben reeds gezien, dat van eene som van ƒ 7.422.175, die aan biljetten verschuldigd was, ƒ 7.272.250 in 's lands kas was gevloeid. Hetgeen nog onder het publiek voortliep en tegen zilveren speciën werd ingewisseld, was dus zeer gering. Daarentegen bevond zich in dat oogenblik, indien wij ons niet vergissen, ongeveer drie millioen van die specie in de kas der Bank.

De uitgifte van nieuwe biljetten slechts betaalbaar in recepissen was het onvermijdelijk en natuurlijk gevolg van de uitgevaardigde bepalingen tot invoering van het recepissenstelsel. Zij legde de laatste hand aan de kopercirculatie. Aldus werden toch de nieuwe biljetten slechts het representatief van een papier, dat op zijne beurt koper vertegenwoordigde.

Zeer doelmatig was de bepaling, waarbij het maximum der uitgifte van het bankpapier van de sanctie der regering werd afhankelijk gemaakt. De vroegere verwarring, die in de zaken der Bank had geheerscht en die op de algemeene belangen der industrie en van den handel op Java zulk eenen nadeeligen invloed had uitgeoefend, had genoegzaam bewezen, dat het bestuur van die inrigting ten eenenmale onbekend was geweest met de wetten, waardoor de uitzetting of inkrimping eener circulatie van Bankpapier worden beheerscht. Dringend werden dus voor de toekomst behoedmiddelen vereischt. In een land, alwaar, door het bestaande munt- en bankwezen, de circulatie van de munt met de circulatie van bankpapier steeds was en nog is vereenzelvigd, kon het niet aan eenige bevoorregte particuliere inrigting worden vrijgelaten nieuwe stoornis in het omloopend medium te brengen.

De uitbreiding der bevoegdheid van de Bank, om niet alleen wisselbrieven en acceptatiën, maar ook ander handelspapier te

discompteren, was een billijke maatregel, die waarschijnlijk reeds in de bedoeling van het octrooi eerste had gelegen.

Niet zoo onvoorwaardelijk kunnen wij instemmen met de doelmatigheid der intrekking van hare bevoegdheid tot het verleenen van credieten. Deze credieten, die, ingevolge het octrooi, niet meer dan *f* 10,000 mogten beloopen, zouden integendeel kunnen zijn verhoogd en hadden een voordeelig middel kunnen worden voor de Bank, om hare operatiën uit te breiden tot groot gerief van den industriëlen stand op Java. Het is hier niet de plaats, om de redenen op te sporen, waarom op Java zoo vaak gebrek is aan kapitaal, tengevolge waarvan het Gouvernement al te vaak wordt beschouwd als de algemeene kassier. Elke inrigting echter, waardoor het industriëel publiek door het middel van Crediet kan worden gerieíd, buiten het Gouvernement, is hoogst nuttig en wenschelijk. Aan de Bank zou van zelf de bevoegdheid zijn verbleven, om dat middel in overeenstemming te brengen met de eischen van hare eigene kas. En de magt, die het Gouvernement zich had voorbehouden, om het maximum der uitgifte van Bankbiljetten te bepalen, gaf de zekerheid, dat het crediet-stelsel geene buitensporige emissie van dat papier ten gevolge had. Vooral in de afdeelingen Samarang en Soerabaija zouden de ondernemingen van landbouw daardoor eene groote ondersteuning kunnen ontvangen. Reeds meermalen, en welligt niet ten onregte, is geklaagd, dat de Bank hare operatien te Batavia eene te groote uitbreyding geeft, en de andere hoofdplaatsen niet in gelijke mate in haren bijstand doet deelen.

De bepaling, dat alleen dan winsten zouden worden uitgedeeld, wanneer het kapitaal der Bank tot de oorspronkelijke inlage van 2 millioen was teruggebragt, was zoowel in het belang der Bank als in dat van het algemeen wenschelijk. De beperking der dividenden, ook na de herstelling van het oorspronkelijk kapitaal, en de voorgeschreven aanvulling van het reservefonds komen ons echter voor dat beter waren overgelaten gebleven aan de beslissing der deelgeregtigden.

Hetgeen door ons is betoogd, omtrent de noodzakelijkheid van een blijvend toezigt van het bestuur over de emissien der bank, pleitte ook volkomen voor de aanstelling van eenen permanenten Kommissaris van het Gouvernement *).

Indien wij in het algemeen de maatregelen van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN met betrekking tot de Javasche Bank beschouwen, afgescheiden van de bedenkingen tegen het recepissen-stelsel, dan komen zij ons voor als eene werkelijke verbetering in den toestand van die inrigting. In hoever zij echter voor de toekomst voldoende waarborgen opleveren tegen nieuwe stoornissen in den gelds-omloop, is moeijelijk te bepalen.

Wel is de buitensporige emissie van bankpapier *zonder* toestemming van het Gouvernement niet meer denkbaar; doch *met* die toestemming is zij elken dag mogelijk. Daar echter de verwisseling van dat papier slechts tegen recepis zou kunnen worden gevorderd, en noch deze noch het koper, dat zij vertegenwoordigt, vatbaar zijn voor uitvoer, zoo is geene groote of plotselijke vordering tot verwisseling waarschijnlijk.

Eene overdrevene uitgifte blijft intusschen altijd verderfelijk, wanneer zij niet voortvloeit uit eene uitbreiding van handel of industrie. Ook hier wordt dus de wenschelijkheid aangetoond eener wettelijke regeling van het Indische muntwezen. Zeker zal door de vertegenwoordiging bij die regeling de les van RICARDO niet worden vergeten: *Experience proves, that neither a bank nor a Government had ever the unrestricted power of issuing papermoney without abusing that power.* Deze les is niet alleen waar met opzigt tot papieren munt, maar ook tot elke andere soort van slecht geld, dat het Indische bestuur of de Javaansche Bank heeft uitgegeven of nog zou kunnen uitgeven.

Onder de belangrijke maatregelen, die tijdens het bestuur van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN zijn tot stand gekomen, behoort ook in de eerste plaats de invoering van eene nieuwe

*) Al deze voorloopige wijzigingen in het vorig octrooi zijn grootendeels opgenomen in het later uitgevaardigd en thans nog in werking zijnde octrooi voor de Javasche Bank te vinden in het Indisch Staatsblad 1848, onder n°. 12.

wetgeving voor Nederlandsch Indië. Daar echter de wetboeken, die in de kolonie zijn afgekondigd, grootendeels in Nederland door het opperbestuur werden vastgesteld, was het aandeel van den heer ROCHUSSEN aan deze codificatie niet zeer groot.

Het denkbeeld van eene regelmatige wetgeving, van een volledig en zamenhangend stelsel van wetten voor de kolonie, waarbij van het onbestemde en willekeurige werd overgegaan tot eene bestendige en vrijzinnige regering der wet, zulk een denkbeeld moest gewis aller bijval wegdragen. Reeds lang waren, zoowel hier te lande als in Indië, luide stemmen opgegaan ten behoeve van eene regelmatige codificatie. Niet langer kunnende weerstand bieden aan den drang der openbare meening, had dan ook eindelijk het bestuur in Nederland eene commissie zamengesteld, met het doel, om de nieuwe Nederlandsche wetgeving voor Nederlandsch Indië toepasselijk te maken. Na lange vertraging werden bij het koninklijk besluit van 16 Mei 1846 voor N. Indië vastgesteld:

Eenige algemeene bepalingen van wetgeving,

Een reglement op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie,

Een burgerlijk wetboek,

Een wetboek van koophandel, en eenige bepalingen betrekkelijk de misdrijven begaan ter gelegenheid van faillissement en bij kennelijk onvermogen, mitsgaders bij surseance van betaling.

Aan den Gouverneur-Generaal werd tevens opgedragen de invoering van een reglement op de burgerlijke regtsvordering voor het hoog geregtshof en de raden van justitie, van een reglement van strafvordering voor diezelfde regtbanken, en een reglement op de burgerlijke regtspleging en strafvordering voor de inlanders en daarmede gelijkgestelde personen.

In voldoening aan den koninklijken last werden de wetten die de sanctie van het opperbestuur hadden ontvangen, bij publicatie van den Gouverneur-Generaal van 30 April 1847, in Indië afgekondigd. En den eersten Mei 1848 kwam de Indische wetgeving in volle werking; terwijl de gevorderde regle-

menten op de regtsvordering mede werden tot stand gebragt.

Het is hier niet de plaats, om het zamenstel der Indische wetten op de burgerlijke en lijfstraffelijke regtspleging in zijn geheel in beschouwing te nemen. Ofschoon nog veel daaraan ontbreekt, is echter voor Indië sedert de invoering een nieuw tijdstip aangebroken. Intusschen zal uit die invoering eene behoefte ontstaan aan meerder personeel, eene vermeerdering, die ook op de schatkist zal drukken. Wij zeggen dit niet als een verwijt, want deze meerdere uitgave vindt onzen bijval. Ook in dit opzigt heeft de zucht, om de batige saldo's te vermeerderen, nadeelig gewerkt op de teederste belangen van Indië. Zoolang het Gouvernement echter niet geneigd is, om het cijfer der begrooting ten behoeve der regterlijke magt geëvenredigd te maken aan de behoefte, zal de nieuwe wetgeving in hare werking vele belemmeringen ondervinden. Dit is reeds gebleken uit het Indische besluit van 17 Januarij 1849. Daarbij werd men verpligt, ter verzekering van den geregelden gang der justitie, een gedeelte van de regtsmagt van het hoog-geregtshof tijdelijk op te dragen aan de raden van justitie op Java, die speciaal belast werden met de revisie van criminele vonnissen, welke revisie, volgens de organisatiewet, uitsluitend aan het hof bleef voorbehouden.

Veel zal nog door den nieuwen Gouverneur-Generaal moeten worden verrigt, om der Indische wetgeving eene geregelde werking te verzekeren. En hiertoe zal het bestuur alleen kunnen geraken door eene verhooging van de bij de begrooting toegestane gelden voor het regtswezen.

Wij behoeven hier niet te herinneren, dat de voorbereiding en de zamenstelling van het nieuw regtswezen zoowel hier te lande als later in Indië omhuld bleven van dezelfde duisternis, die haren sluijer over alle vroegere handelingen van het koloniaal bestuur had geworpen. Alleen en uitsluitend ingelicht en bijgestaan door afhankelijke ambtenaren zag het autocratisch bestuur aldus de gelegenheid te schoon, om zich eenen uitgebreiden invloed op den gang der justitie in de

koloniën voor te behouden, dan dat zij daarvan niet een ruim gebruik zou hebben gemaakt. Van daar dan ook, dat onafhankelijkheid der regterlijke magt, inamovibiliteit der regterlijke ambtenaren en zoovele andere waarborgen, welke het regtswezen in eene welgeordende maatschappij eerbiedwaardig maken, in de Indische wetgeving te vergeefs worden gezocht. Integendeel is in dit opzigt eerder teruggang dan vooruitgang bespeurbaar. Wij zullen dit met een voorbeeld staven.

Bij art. 48 van het thans nog overigens in werking zijnde en in 1836 gearresteerd regerings-reglement is woordelijk gezegd:

» *Art. 48. De wetten en instructiën op het beleid der justitie in Nederlandsch Indië, eenmaal door den Koning gemaakt en vastgesteld zijnde, kunnen niet anders, dan ten gevolge van eene* VOORAF *verkregen koninklijke magtiging, veranderd of gewijzigd worden.*"

Aldus werd aan de Indische wetgeving een schijn van bestendigheid toegevoegd, die thans geheel is verdwenen. Volgens dat artikel werd toch de zekerheid verkregen, dat die wetgeving onafhankelijk zou blijven van de particuliere inzigten van den Gouverneur-Generaal, die niet bij magte was eigener autoriteit te veranderen wat zijn voorganger had daargesteld. Thans is de Indische wetgeving overgelaten aan de willekeur van elken landvoogd. Bij artikel 37 der algemeene bepalingen van wetgeving voor Nederlandsch-Indië wordt gezegd:

» *Art. 37. Wanneer de Gouverneur-Generaal de wijziging of opheffing eener van den Koning uitgegane wettelijke bepaling noodig oordeelt, zal hij daartoe kunnen overgaan, doch niet anders dan onder 's Konings* NADERE *goedkeuring; behoudens de bijzondere gevallen, waarin de bevoegdheid tot wijziging of opheffing uitdrukkelijk aan den Gouverneur-Generaal is opgedragen.*

» *De aldus door den Gouverneur-Generaal, onder 's Konings nadere goedkeuring, vastgestelde bepalingen, hebben inmiddels in Nederlandsch-Indië kracht van wet, tot dat hare intrekking,*

op de bij artikel 1 omschreven wijze, door afkondiging is openbaar gemaakt."

Aldus wordt de waarborg, die het regerings-reglement opleverde voor de bestendigheid der Indische wetgeving, geheel en door één enkele pennestreek vernietigd.

Men kan hieruit zien door welken achteruitgang de invoering der Indische wetgeving werd gekenmerkt, wat betreft de verzekering tegen de onbestendigheid en de willekeurige inmenging van het Indische bestuur, en dat thans die wetgeving is prijs gegeven aan de luimen en de individuële inzigten van elken Gouverneur-Generaal. Een nieuw voorbeeld zal dit staven en tegelijk doen uitkomen, dat veiligheid van den bijzonderen eigendom en eerbied voor bijzondere regten in Indië nog ijdele klanken zijn.

Maar al te vaak is geklaagd over het gebrek aan ondernemingsgeest, dat zich in Indië openbaart, en over de ongeneigdheid der kapitalisten, om aldaar hun geld te wagen in nuttige ondernemingen. Deze klagt is niet geheel ongegrond. Maar het zal wel niet noodig zijn, om te herinneren, dat de daarstelling van grootere werken, de onderneming van veelomvattende speculatiën, die het bijzondere vermogen van enkele personen te boven gaan, alleen kunnen worden verwacht van eene vereeniging van kapitalen, waarbij elke ondernemer weet wat hij waagt, en aldus bespaard blijft voor groote geldelijke verliezen en teleurstellingen. Deze vereeniging is het werk van naamlooze maatschappijen of vennootschappen, waarbij de vennooten niet verder aansprakelijk zijn dan voor het ingebragte kapitaal.

Geen maatschappelijke vooruitgang is denkbaar in een land, alwaar dat middel niet kan worden aangewend of door de regering wordt tegengewerkt. Zien wij nu hoe het koloniaal bestuur hier over dacht bij de invoering der nieuwe wetgeving.

Bij art. 37 van het hier te lande werkende Wetboek van Koophandel wordt gezegd:

»Art. 37. Indien de vennootschap niet strijdt met de goede zeden of de openbare orde, en de akte geene bepalingen be-

vat tegen al hetgeen bij art. 38 tot en met 55 is voorgeschreven, wordt de koninklijke bewilliging verleend. (B. 1690).

»Bij weigering der koninklijke bewilliging, wordt de reden daarvan aan de verzoekers, tot hun narigt medegedeeld. (K. 50.)

»Geene, door den Koning bewilligde naamlooze vennootschap, wordt door hem ontbonden, ter zake dat de bestuurders aan de bepalingen en voorwaarden der akte niet hebben voldaan."

Gewis kan de wetgever aan de uitvoerende magt geene grootere inmenging in bijzondere belangen toelaten, dan hier aan het bestuur blijft voorbehouden. Wat kan toch voor de willekeurigste regering meer worden gewenscht dan dat haar blijft overgelaten, om te beoordeelen of eene op te rigten naamlooze vennootschap strijdt tegen de goede zeden of de openbare orde, en dat zij in dat geval hare vergunning onthoudt? Deze *preventieve* bemoeijenis werd reeds hier te lande als nutteloos, belemmerende voor de nijverheid en willekeurig uitgekreten. Om van geene anderen te gewagen, herinneren wij alleen dat de heer VAN HALL, de gewezen minister, vroeger daarover een merkwaardig vlugschrift in het licht gaf, waarbij de verderfelijkheid werd betoogd, en door voorbeelden werd bewezen van eene *voorafgaande* beoordeeling en toestemming des bestuurs bij de oprigting van naamlooze maatschappijen.

Hoe conservatief echter de in Nederland van kracht zijnde voorschriften ook mogten worden geacht, het koloniaal bestuur vond ze nog veel te *radikaal*. Bij art. 37 van het voor Indië afgekondigde Wetboek van Koophandel wordt gezegd:

»Art. 37. Indien de vennootschap niet strijdt met de goede zeden of de openbare orde, en er overigens geene gewigtige bedenkingen tegen hare oprigting bestaat, noch ook de akte bepalingen bevat tegen al hetgeen bij artikel 38 tot en met artikel 55 is voorgeschreven, wordt de bewilliging door den Gouverneur-Generaal verleend.

»Bij weigering der bewilliging, wordt de reden daarvan aan

de verzoekers, tot hun narigt, medegedeeld, ten ware de Gouverneur-Generaal het ongeraden mogt achten, deze mededeeling te doen plaats hebben.

»De bewilliging kan, als daartoe termen zijn, afhankelijk gemaakt worden van de voorwaarde, dat de vennootschap zich onderwerpe aan ontbinding, wanneer de Gouverneur-Generaal die noodig oordeelt voor het algemeen belang.

»Wanneer de bewilliging onvoorwaardelijk is verleend, kan de vennootschap niet op openbaar gezag ontbonden worden dan nadat het hoog geregtshof, in de zaak gehoord, verklaard zal hebben dat de bestuurders aan de bepalingen en voorwaarden der akte van vennootschap niet hebben voldaan."

Het is dus niet genoeg dat het bestuur zich *a priori* de willekeurige beslissing aanmatigt, in hoe ver eene anonyme societeit strijdt met de openbare orde en de goede zeden. Het kan *zonder opgave van eenige redenen* de oprigting weigeren of na de oprigting de ontbinding der vereeniging gelasten.

Welke dwaas of dwazen, wij vragen dit in gemoede, zouden hun kapitaal willen wagen in eene maatschappij, waarin de individuële bezittingen en het bijzonder eigendom zoo onzeker zijn, en aan de willekeurige beoordeeling van een enkelen man zijn prijs gegeven?

Wij zijn nu met onze beoordeeling van de handelingen van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, genaderd tot een oogenblik, waarop voor de kolonie een nieuw tijdperk is aangebroken. Wij bedoelen hier de gebeurtenissen van 1848, waardoor de geheele politieke wereld eene nieuwe gedaante heeft verkregen.

Ook voor Indië waren die gebeurtenissen van onberekenbaar belang en zijn hare gevolgen nog moeijelijk te voorzien. Immers werd daardoor ook in het bestuur dier volkplanting eene *revolutie* gebragt, die, dank zij het gezond verstand der natie, langs eenen wettigen weg werd tot stand gebragt. Zij was het uitvloeisel van de lang gekoesterde verwachtingen des volks, dat, wars van het stelsel van autocratie en geheimhouding, zich die billijke inmenging wenschte te verzekeren in het ko-

loniaal beheer, waarop het, volgens alle begrippen van constitutioneel staatsregt, aanspraak heeft. Aldus zou het wankelende, willekeurige en beginsellooze gezag der autocratie, dat is der individuele inzigten en hartstogten, worden vervangen door het gezag der wet, dat is der openbare meening, die slechts verandert en zich wijzigt door *algemeen werkende oorzaken*.

Dat de openbare meening meer dan ooit eene *milde uitvoering* der grondwet verlangt, speciaal wat betreft het koloniaal beheer, blijkt telkens door onmiskenbare bewijzen. Ook de vertegenwoordiging toont bij elke gelegenheid, dat zij in het koloniaal bestuur groote hervormingen verwacht. Ware het noodig de bewijzen op te zoeken van deze algemeene stemming hier te lande, wij zouden verwijzen op het bekende programma van den heer J. C. BAUD, tijdens zijne verkiezing tot lid der tweede kamer te Rotterdam, toen hij verklaarde, dat eene milde uitvoering der grondwet niet aandruischte tegen zijne overtuiging. Wij zouden ons kunnen beroepen op de strekking der nieuwspapieren, met uitzondering natuurlijk van *de Nederlander* en het *Goudsch Kronijkske* en wellig nog het eene of ander ons onbekend blaadje, dat meer of minder bedekt de afschaffing der grondwet wil! Wij zouden het eindelijk nog nadrukkelijk vinden bewezen, door het laatste verslag der commissie van de tweede kamer over het ministeriëel verslag, waaruit zonneklaar wordt bewezen, dat zelfs de meest behoudende elementen van de volksvertegenwoordiging door de kracht der openbare meening en door de overtuiging der bestaande gebreken worden vooruitgedreven. Wij zeggen dit tot hun lof en niet met eenige afkeurende bedoeling.

Even als in Europa maakten in Indië de bewegingen van 1848 eenen diepen indruk. Zelfs den kortzigtigsten waarnemer des tijds moest het duidelijk zijn, dat zij in den toestand der kolonie eene groote verandering moesten brengen.

Ook te Batavia was de tijding, dat de Koning eene wijziging der grondwet had gewenscht, eene blijde mare. Reeds lang

hadden de bepalingen omtrent het radikaal alle ouderharten in Indië met wrevel en verdriet vervuld. Hoe kon dit ook anders? Slechts zij, die duizenden schats konden aanwenden, om hunne kinderen naar Nederland te zenden, konden die dierbare panden in het genot doen deelen eener goede opvoeding, en hen het voorregt doen verwerven van het radikaal van ambtenaar. Doch ook dit onzeker voorregt kon alleen worden gekocht door eene langdurige scheiding van ouders en kinderen, eene scheiding die duurde en nog duurt zoo lang als de kinderjaren en de jongelingschap, en die dus het edelste bestanddeel van elke maatschappij, dat is de band des huisgezins, geheel vernietigt.

Onmiddelijk vereenigden zich dan ook eenige der aanzienlijkste ingezetenen te Batavia met het doel, om van het opperbestuur de herroeping te vragen der gehaatte bepalingen omtrent het radikaal.

Wij zullen hier niet in eene uitvoerige beschrijving treden van de bekende demonstratie van 22 Mei 1848. Deze is reeds zoo vaak beschreven, en de bijzonderheden zijn reeds zoo vaak door authentieke oorkonden bekend geworden, dat wij daarbij niet behoeven stil te staan. Hij, die ze kent en niet door partijzucht wordt gedreven, zal ras tot de overtuiging komen, dat alleen de hartstogt en partijwoede aan het gebeurde eene belangrijkheid hebben gegeven, die de zaak zeker niet heeft gehad. Had de demonstratie werkelijk dat gevaar en die bezwaren, welke daaraan door eenige verstokte autocraten worden toegekend, om redenen die niet moeijelijk zijn te gissen en die in verband staan met het stelsel van intimidatie, waarmede zij elke wijze en gematigde hervorming in het koloniaal beheer bij de natie zoeken verdacht of gevreesd te maken, — had, zeggen wij, de demonstratie dat gevaar gehad, dan zoude daarut meer dan uit iets anders de verderfelijkheid blijken van het stelsel, waarnaar Indië is geregeerd.

Immers reeds sedert 250 jaren was het Nederlandsche gezag te Batavia gevestigd. En indien thans nog ons bestaan aldus

kon in gevaar zijn gebragt door eene vereeniging van eenige aanzienlijken, gehouden in een besloten vertrek onder het toezigt en met de toestemming des bestuurs, dan ligt daarin het onloochenbaar bewijs opgesloten, dat de tot nog toe door ons gevolgde regelen van koloniaal beheer ten eenenmale ongeschikt zijn geweest, om onzen invloed en ons overwigt in de kolonie te plaatsen op hechte en bestendige grondlagen. Het betoog van het gevaar der demonstratie wordt trouwens van zelf wederlegd door de keuze der personen, die het initiatief eener bezadigde beslotene bijeenkomst hadden gegeven. Immers zien wij onder het rekest, dat later den Koning werd aangeboden, en wel door tusschenkomst van den Gouverneur-Generaal, de namen prijken van de aanzienlijkste en achtingswaardigste ingezetenen, ambtenaren en officieren.

Indien wij echter niet kunnen deelen in de afkeuring, die het aanvankelijke doel der demonstratie is wedervaren, dan is dit niet omdat wij onvoorwaardelijk ons zegel hechten aan hetgeen door den Gouverneur-Generaal is verrigt tot eene vermeende handhaving van rust en orde. Integendeel gelooven wij dat, indien uit de demonstratie eenig kwaad ware gevloeid, zulks alleen aan de houding van het bestuur zoude moeten worden geweten. De ondoelmatigheid van deze houding wordt van zelf gekenschetst door de woorden van BEAUMARCHAIS: *Quand on a la peur du mal, on a déjà le mal de la peur.*

Na deze houding des bestuurs, is het hoogst zonderling, dat het later zijne afkeuring over het gebeurde aan den dag legde, door aan eenige der eerste aanleggers van de vereeniging bij een Gouvernements-besluit te kennen te geven, dat zij hunne verhouding tot het Gouvernement ten eenenmale hadden uit het oog verloren. Hoogst zonderling klinkt voorzeker zulk eene verklaring, wanneer zij bestemd is, om mannen te treffen, die niet dan met voorkennis en toestemming van het bestuur hadden gehandeld, en wier pogingen, om de vereeniging eene nuttige en bezadigde rigting te geven, boven allen tegenspraak zijn. Doch ook onder elke omstandigheid was het besluit

hoogst onstaatkundig. Immers had de kennisgeving, die het bestuur had ontvangen, het denkbeeld van elke strafbare bedoeling onmogelijk gemaakt. De vergadering was onder het oog der policie gehouden. Deze had elken voortgang kunnen stuiten. Haar stilzwijgen, hare toelating, wettigden dus elke handeling.

In het geheel was eene latere afkeuring onoordeelkundig. En zelfs ingeval werkelijk eenige laakbare handeling had plaats gevonden, ware het beter geweest daarvan geene melding te maken of hare bestraffing aan de regtbanken over te laten.

Doch de gebeurtenissen van 1848 hadden niet alleen eenen diepen indruk gemaakt op de Europesche bevolking in Indië. Reeds onmiddellijk hadden zij ook eenen grooten invloed op den gang en de uitoefening van het geheel koloniaal beheer. Tot dat oogenblik toch had eene bekrompene en willekeurige uitlegging, die door het koloniaal bestuur aan de vorige grondwet werd gegeven, zoowel de natie als hare vertegenwoordiging geheel uitgesloten van het beheer onzer volkplantingen. Zelfs de kennisname van den toestand dier gewesten werd belet, belemmerd. De onverschilligheid, of liever de halstarrigheid van het ministerie ging zelfs zoo ver, dat de Staten-Generaal niet alleen buiten magte werden gesteld, om a priori eenig aandeel te bezitten in het koloniale beheer, maar zelfs a posteriori geene kennis daarvan verkregen noch konden verkrijgen. Wij behoeven niet te zeggen, dat zulk een toestand geheel in tegenspraak was met alle gezonde begrippen van constitutioneel staatsregt, en in het bijzonder met de ministeriële verantwoordelijkheid, die reeds in de vorige grondwet werd verkondigd. Eens in het jaar ontving de vertegenwoordiging een afschrift van de koloniale begrootingen, zonder eenige toelichting, welke tot het wezen der zaak kon doen doordringen. Deze inzending had bovendien plaats wanneer het administratief jaar bijna was verstreken. Men onthield zich te gelijk zorgvuldig van de overlegging van eenig stuk, waaruit het verband van het verledene met de toekomst

kon worden opgemaakt en vooral van eenige oorkonde uit de talrijke toelichtingen, die de plaatselijke koloniale besturen steeds hadden gevoegd bij de door hen aan het ministerie overgezonden begrootingen.

Wijders werd één's in het jaar aan de tweede kamer eene conceptwet aangeboden tot regeling van het zoogenaamde batige saldo. Dit batige saldo bleek alleen uit eenige sommaire stukken, waarmede de concept-wet werd toegelicht. De stukken vertoonden echter niets anders dan het saldo, dat de Handel-maatschappij beweerde nog schuldig te zijn en te moeten uitkeeren na aftrek van eenige betalingen, die door haar voor rekening van het koloniaal bestuur waren gedaan of althans gezegd werden te zijn gedaan. Eenige totalen, ziedaar dus alles, wat de natie en hare vertegenwoordigers vernamen van de koloniale administratie, die jaarlijks liep over eene som van 70 à 80 milliocnen, waarover de koloniale autoriteiten de onbeperktste en willekeurigste beschikking hadden. Wij behoeven zeker niet de belagchelijkheid aan te toonen van zulke instellingen, waardoor de functiën van administrateur en controleur in dezelfde persoon des kolonialen ministers vereenigd werden.

Het sprak van zelf, dat zulk eene wijze van toepassing der vroegere grondwet alom luide tegenspraak en afkeuring ondervond. Zij droeg natuurlijk niet weinig bij tot de algemeene ontevredenheid en den tegenstand, die zich tot 1848 openbaarden. Het was dan ook destijds reeds niet moeijelijk te voorzien, dat zulk een toestand niet lang kon worden volgehouden, dat het koloniaal stelsel door de overdrijving der toepassing zelve zou vallen, en dat spoedig de algemeene onwil met die onweerstaanbare kracht, welke de openbare meening uitoefent, het bestuur zou dwingen tot eene herziening van het constitutioneel verdrag tusschen den koning en de natie.

Reeds lang vóór de gebeurtenissen van 1848 was die herziening, bijzonder met opzigt tot eene koloniale hervorming, voor elken onpartijdigen en kalmen waarnemer slechts eene

quaestie van tijd. Daarom was die quaestie echter niet minder belangrijk. Naarmate de weerstand en de halstarrigheid van het toenmalig ministerie langer duurden, moest ook het geweld vermeerderen, waarmede de hervorming zou worden tot stand gebragt. De wet, die de uitzetting der ligchamen evenredig maakt aan de indrukking, heerscht niet alleen in de stoffelijke, maar ook in de zedelijke wereld.

Wanneer wij soms eenige voorstanders van de vorige orde van zaken met heftigheid zien gewagen van de stoute wending der volkeren en de bewegingen, die het jaar 1848 hebben gekenmerkt, dan zien wij daarin diezelfde verblindheid en hartstogtelijkheid, welke in hunne vroegere handelingen immer hebben doorgestraald, en wij vinden daarin een vernieuwd bewijs, dat zij hunnen toestand ten eenenmale miskennen.

Niemand, dit is onze innige overtuiging, heeft meerdere redenen om de gebeurtenissen van 1848 te zegenen, dan de conservative partij van dien tijd. Dat belangrijke wijzigingen in de grondwet noodig waren, wordt niet meer ontkend. Zelfs de hoofden dier partij, de heeren van HALL en BAUD, hebben bij herhaling reeds verklaard, dat zij altijd voor eene herziening hadden gestemd. Hoe deze verklaring rijmt met hunne vroegere *daden*, behoeft hier niet te worden onderzocht. Wij zeggen alleen: *habemus confitentes reos!*

Doch zij, die alles wat er vóór 1848 werd verrigt en geschreven, thans bedaard overwegen en de toen heerschende algemeene gemoedsstemming in hun geheugen terug brengen, zullen tot de overtuiging geraken, dat eene verdere handhaving van het stelsel des behouds in Nederland zou hebben geleid tot de schromelijkste gevolgen. Dank zij derhalve der Voorzienigheid, die aan Nederland eene tijdige verademing en verbetering schonk, die toeliet, dat deze zegeningen langs eenen wettigen weg werden verkregen, en die de gebeurtenissen van Februarij 1848 dienstbaar maakte aan de waarachtige belangen van Nederland. Indien die bewegingen elders treurige uitspat-

tingen voortbragten, hier te lande schonken zij wijze lessen, die niet zonder vrucht en uitwerking zijn gebleven. In ons land dwongen zij het bestuur tot billijke concessiën, terwijl zij matiging en bezadigdheid inboezemden aan het volk, dat zoo lang was teleurgesteld geworden. Daarom stelde zich het verlicht gedeelte der natie aan het hoofd der bewegingen, zoodat buitensporigheden werden voorgekomen, waarvan de hoofden des behouds welligt de eerste slagtoffers zouden zijn geweest.

Nergens heeft echter de herziening der grondwet dieper ingegrepen dan in het koloniaal beheer. Voor de koloniën was deze herziening eene werkelijke revolutie, maar eene weldadige revolutie. Zij verzekerde der natie een billijk aandeel in het bestuur der volkplantingen, een geregeld toezigt over en eene werkelijke verantwoordelijkheid van de uitvoerende magt, eene wijze inéénsmelting van het koloniaal element en het Nederlandsch element, en een waarborg, dat spoedig het financiëel beheer der kolonie en dus ook van het moederland meer licht, zekerheid en bestendigheid zou erlangen.

Voor den heer Rochussen in het bijzonder was de herziening eene gebeurtenis, die aan zijn geheel bestuur eene andere rigting gaf. Men heeft hem dikwijls verweten, dat zijn beheer in de laatste jaren zoo karig is geweest in groote maatregelen en hervormingen. Doch men vergeet eene omstandigheid, die, buiten zijn toedoen, daartoe heeft bijgedragen, en die wij in billijkheid niet buiten aanmerking mogen laten. Men vergeet, dat de heer Rochussen zich na 1848 in eene positie heeft bevonden, die in de levensgeschiedenis der Indische gouverneurs-generaal éénig mag worden genoemd. Men ziet namelijk over het hoofd, dat hij na de gebeurtenissen van 1848 tot op het oogenblik, dat hij het bewind der kolonie heeft nedergelegd, in de volstrekte *onmogelijkheid* verkeerde, om eenigen organieken maatregel te nemen, en dat hij daartoe in zekeren zin geheel onbevoegd was geworden.

Zoo lang Indië door eenen Gouverneur-Generaal was bestuurd,

was deze hooge staatsman vroeger steeds bekleed met de wetgeving voor de kolonie in den volsten en uitgebreidsten zin des woords. Daar, waar die magt eenige beperking ondervond, was die beperking alleen hierin gelegen, dat hij zich vooraf of later verzekerde van de goedkeuring van de executieve magt in het moederland.

De afkondiging der tegenwoordige Grondwet bragt in deze verhouding van den landvoogd der kolonie echter eene geheele omkeering. Die herziening bragt de wetgevende magt grootendeels over op de vertegenwoordiging.

Het beleid der regering, het muntstelsel, het geheel beheer en de verantwoording der koloniale geldmiddelen, alle andere koloniale onderwerpen, die daaraan behoefte bleken te gevoelen, zouden voortaan door de wet worden geregeld.

Uit deze omstandigheid vloeide voort, dat alle groote koloniale vraagstukken eene nieuwe oplossing zouden ontvangen, en dat het koloniaal beheer op geheel nieuwe grondslagen zou worden gevestigd. Zoolang echter deze grondslagen niet waren gelegd, zoolang de natie door hare vertegenwoordiging niet zou hebben verkondigd, welke beginselen zij voortaan opzigtelijk de koloniën zou wenschen te zien gehuldigd, sprak het van zelf, dat noch de gouverneur-generaal noch het uitvoerend gezag in het moederland eenige organieke maatregelen op eigen gezag vermogten in te voeren, die met deze beginselen in strijd konden zijn. Hoe zou de Gouverneur-Generaal nieuwe regelingen omtrent eenig gewigtig punt van koloniaal beheer hebben kunnen invoeren, wanneer welligt op hetzelfde oogenblik door de wetgeving hier te lande beginselen en denkbeelden werden toegepast, die met zijne inzigten of de ministeriële bedoelingen ten eenenmale in tegenspraak waren? Indien het einde van het bestuur des heeren MOCHUSSEN dus onvruchtbaar was in groote maatregelen en regelingen, indien vele gewigtige aangelegenheden te vergeefs eene eindregeling hebben verbeid, indien bijna alle groote koloniale belangen sedert jaren onberekenbaar hebben geleden door deze

onzekerheid, dan wijte men dit niet aan den heer ROCHUSSEN. Neen, het is het opperbestuur, dat hier te lande zulk eenen ongewissen en verderfelijken toestand heeft laten voortduren, dat nog geene enkele organieke wet heeft voorgedragen, ofschoon reeds drie jaren lang die gewigtige verpligting op hetzelve heeft gerust, dit bestuur is het, zeggen wij, dat zich aldus aan de natie en de kolonie heeft bezondigd, eene zonde waarvan het moeijelijk affaat zal kunnen verwerven.

De omstandigheid, dat door den heer ROCHUSSEN sedert 1848 weinig maatregelen van organieken aard zijn genomen, veroorlooft ons ten aanzien van het overig gedeelte van zijne gewigtige loopbaan minder uitvoerig te zijn. Het is trouwens geen volledig overzigt van al zijne regeringsdaden, dat wij op het oog hadden gehad. Wij hebben meer bedoeld den geest te doen uitkomen, die in het bestuur van den heer ROCHUSSEN over Indië heeft voorgezeten. En daartoe achten wij ons nog verpligt stil te staan bij een punt van groot gewigt, de staatkunde opzigtelijk Borneo.

Reeds lang vóór de aanvaarding van het opperbestuur in Indië door den heer ROCHUSSEN, hadden de misslagen van het koloniaal bestuur aan onze dierbaarste belangen op dat onmetelijk eiland, een onherstelbaar nadeel toegebragt. De onderhandelingen met Engeland over de Britsche vestiging op Laboan en Serawak waren reeds van onze zijde aangeknoopt, doch hadden blijkbaar tot geen resultaat geleid. Toen de heer ROCHUSSEN dus in Indië aanlandde, ondervond hij ook hier weder de gevolgen van de algemeene verwaarloozing der buitenbezittingen, die door het ministerie als een stelsel was voorgeschreven. Wij herhalen dat deze verwaarloozing tot stelsel was gemaakt. Dit komt welligt eenigen onzer lezers ongelooflijk voor, doch wij kunnen hier plegtig verzekeren, dat wij der waarheid niet te kort doen, en dat het der Indische regering bij bepaalde en herhaalde voorschriften tot wet is gemaakt, om al de hulpmiddelen, die het Indische bestuur ten dienste staan, uitsluitend aan te wenden ten voor-

deele van Java of Sumatra. Deze voorschriften zijn, voor zoo veel ons althans bewust is, nimmer ingetrokken. Welke uitkomsten de opvolging heeft opgeleverd, en in welken ellendigen toestand de meeste etablissementen verkeeren, is maar al te wel bekend.

Ter eere van den heer ROCHUSSEN zij het hier echter opgemerkt, dat hij reeds dadelijk bij zijne optreding en zelfs, indien wij wel zijn onderrigt, vóór zijn vertrek uit Nederland, het voornemen aan den dag gelegd heeft, om de buitenbezittingen uit hun diep verval op te heffen. Van dit voornemen blijkt onwedersprekelijk door de verschillende zendingen en onderzoekingen, die hij beval op de onderscheidene punten buiten Java.

Doch ook hier vinden wij de leer des menschenkenners bevestigd, die zeide: *the way to hell is paved with good intentions.*

Hadden de geestkracht en de volharding van den heer ROCHUSSEN gelijken tred gehouden met zijn goeden wil, dan zou hij zich eenen schoonen naam hebben verworven in de koloniale geschiedenis, een' naam, die vooral in zegening zou zijn gebleven op de buitenbezittingen, wier weldoener hij zou hebben kunnen worden. Doch ook hier bleek maar al te veel de verderfelijkheid der verhouding tusschen de besturen van de kolonie en van het moederland; ook hier bleek, zoo als het in het geheel bestuur des heeren ROCHUSSEN bespeurbaar is, dat deze staatsman soms zeer goed de wonde wist te peilen, waaraan de kolonie leed, dat hij met de beste, ja, zelfs met de vrijgevigste bedoelingen was bezield, maar dat hij niet den moed bezat, om zijnen wil en zijne inzigten te plaatsen in tegenoverstelling van die des ministers. Van daar dat zoo menig aangevangen loffelijke arbeid zoo weinig vruchten afwierp, dat ondanks vele commissiën, rapporten en wat dies meer zij, tot opbeuring van de buiten-etablissementen zoo weinig is gedaan, ofschoon het voorbeeld van Makassar en de lof, dien de heer ROCHUSSEN door zijne maatregelen opzigte-

lijk deze plaats heeft ingeoogst, hem zeker tot aanmoediging hadden kunnen strekken. Wij bedoelen niet dat hij overal, even als op Makassar en Menado, vrijhavens had moeten daarstellen. Doch gewis had meer kunnen worden gedaan, om aan de etablissementen buiten Java verademing te schenken.

Met opzigt tot Borneo in het bijzonder kunnen wij slechts herhalen hetgeen wij reeds elders hebben opgemerkt.

Toen de openbare aandacht zich in Nederland met Borneo bezig hield; toen van alle zijden zoowel in als buiten de Staten-Generaal de verwaarloozing, waarvan het bestuur ten opzigte van onze bezittingen zich aldaar had schuldig gemaakt, met hartstogtelijkheid werd gegispt, toen begreep het toenmalig bestuur, dat men toch *iets* moest doen, om aan de algemeene afkeuring eene afleiding te geven. Men benoemde een' kommissaris, die de noodige regelingen en maatregelen zou voorstellen. In 1847 zag men eindelijk een uitgebreid besluit van den Gouverneur-Generaal gepubliceerd, waarbij eene territoriale indeeling van onze bezittingen werd vastgesteld. Men benoemde een Gouverneur voor Borneo, aan wien met en benevens het aan hem toegevoegd personeel, aanzienlijke inkomsten werden toegelegd. Naauwelijks was echter de Gouverneur benoemd, toen hem reeds andere werkzaamheden werden opgedragen, die zijn aanwezen, dan te Batavia dan elders, noodzakelijk maakten, en dus het bestuur van Borneo, onder zulk een Gouverneur *in partibus*, geheel denkbeeldig deden zijn. Hetgeen echter niet denkbeeldig was, was de omstandigheid dat de uitgaven voor dat hersenschimmig bestuur, werkelijk op de begrooting hebben gedrukt, en dat de natie door zulk eene ijdele demonstratie werd misleid en in den waan gebragt, dat eindelijk voor het Nederlandsche Borneo een nieuw tijdvak was aangebroken, dat onze nationale waardigheid en belangen beter zouden worden gehandhaafd.

Indien wij hier van de ijdelheid van het ambt van Gouverneur van Borneo spreken, dan is dit niet om den ambtenaar, die deze betrekking bekleedde, in een ongunstig daglicht

te plaatsen. Het is ons bewust dat hij elders diensten verrigtte. Wij willen eenigelijk doen uitkomen, dat het bestuur van Borneo door een' gouverneur, een maatregel is geweest, zonder eenig gunstig gevolg, en alleen bestemd om hier te lande, den openbaren wrevel tot bedaren te brengen.

Toen dan ook dit doel was bereikt, en toen de algemeene wrevel, die hier te lande was ondervonden na het gebeurde met BROOKE, was geweken, verscheen spoedig in het Indische Staatsblad van 1849 een besluit van 27 Augustus van dat jaar (nº. 40), waarbij eene nieuwe territoriale indeeling van Borneo werd afgekondigd en gelijktijdig werd bepaald: *dat de betrekking van gouverneur van Borneo en onderhoorigheden, onvervuld zal blijven, tot tijd en wijle de gesteldheid van land en volk eene centrale vestiging van dien ambtenaar op het eiland Borneo mogelijk en noodig zal doen zijn.*

Was toen, moest een ieder zich hier afvragen, onze toestand op Borneo, onze verhouding tot Engeland in den tijd van weinig maanden zoo veranderd, dat dezelfde ambtenaar, die men met veel ophef had aangesteld, onverwacht onmogelijk en onnoodig was geworden? Hetgeen zeker is, is dat thans Borneo tot deszelfs vroegeren staat van verwaarloozing is teruggekeerd.

De jongste gebeurtenissen op Borneo hebben maar te zeer het bewijs gegeven van deze verwaarloozing. Zij hebben doen uitkomen hoe magteloos ons bestuur was ter Westkust. Ongenoegzaamheid van zedelijke en stoffelijke middelen heeft in het einde meer schats en bloeds gekost, dan een goed beheer en eene goede bezetting gedurende vele jaren zouden hebben gevorderd.

Onder de verschillende takken van koloniaal bestuur, die aan den heer ROCHUSSEN waren toevertrouwd, was een der gewigtigste zeker die, welke in verband staat tot den landbouw.

Reeds voor lang was de rijstkultuur het onderwerp geweest van vele geschriften en overwegingen bij het Indische bestuur. De ontzettende rijzing van den prijs van dit voedsel, wij zouden kunnen zeggen, dit eenige voedsel des Javaans, had reeds

voor lang de bezorgdheid gewekt der autoriteiten; met die kultuur staat toch het geheel landelijk stelsel in verband en zij maakt voor Indië eene levensquestie uit. Ofschoon de overdrijving van den last der dwang-kultures nog werd ontkend door eenige ijveraars *quand même*, wier belang door ingenomenheid voor eigen arbeid, door promotie en kultuur-emolumenten aan die dwangkultuur was verbonden, bespeurde men echter zulke zorgelijke kenteekenen van den achteruitgang der volkswelvaart op Java, dat de aandacht daarop ernstig gevestigd werd.

Onder de verdienstelijke en zelfstandige ambtenaren, die met vrijmoedigheid hunne stem verhieven in het belang des verdrukten Javaans, stond de heer LAUNY vooraan, dezelfde, die onlangs door den dood aan zijnen gewigtigen werkkring van directeur-generaal van financiën werd ontrukt. Reeds als directeur der middelen en domeinen had deze kundige ambtenaar in 1846 aanleiding gevonden, om te verwijzen op den achteruitgang der rijstkultuur. Geroepen om zijne consideratiën en advies uit te brengen, omtrent eene reeds destijds beoogde, maar heden ten dage nog niet verwezenlijkte verbetering of afschaffing van het stelsel der verderfelijke bazaarpachten, werd hij, door de behandeling van dit onderwerp in zijn rapport van den 21 Augustus, van zelf gebragt tot eene beoordeeling van de stoffelijke welvaart des Javaans. Dit oordeel was alles behalve gunstig, en bragt tot de overtuiging dat de bevolking in welstand aanmerkelijk was achteruitgegaan. Deze betreurenswaardige omstandigheid werd onbewimpeld door hem toegeschreven aan het stelsel van kultuur en aan de overdrevene aanstrenging, waarmede het werd toegepast.

Van deze overdrijving sprekende, zeide de heer LAUNY:

» De meerdere en bovenmatige uitbreiding der kultures, de opbouw van fabrieken, het aanleggen van nieuwe kommunikatie-wegen, het aanbrengen van verfraaijingen en het daarvoor noodige onderhoud — dit alles heeft ten gevolge gehad dat men thans, zonder overdrijving, van den Javaan vier of vijf malen meer arbeid vordert dan bij de invoering van het kultuurstel-

sel. Daardoor wordt de inlander in het bebouwen zijner rijstvelden verhinderd, en is dit hoofdmiddel van bestaan derhalve zeer achteruitgegaan. Het moge waar zijn, dat de uitgestrektheid gronds, door nieuwe ontginningen, thans niet geringer is dan vroeger; maar het groote verschil tusschen toen en nu ligt in de wijze van bebouwing. De eerste wijze vordert veel arbeid en heeft 6 of 8 maanden noodig, eer dat geoogst kan worden; voor de andere zijn slechts 3 of 4 maanden benoodigd, maar zij werpt ook een produkt af van 30 tot 50 pCt. minder waarde, afhankelijk van den aard der gronden en de hoeveelheid water, waarover men beschikken kan. Vóór de invoering van het kultuurstelsel, was het veelal de eerste wijze van bewerking, die gevolgd werd; thans is het de tweede, omdat men geen genoegzamen tijd en gebrek aan handen heeft, en omdat de dus bearbeide velden zoo veel te spoediger beschikbaar komen voor de verwisseling van andere kultures, zoo als suiker en indigo.

»In den aanvang, voor dat het evenwigt zoo zeer verbroken was, kwam er meer geld en daardoor meer welvaart onder de bevolking. Maar de inkomsten van het Gouvernement (pachten) werden gedurig verhoogd; de opbrengsten voor de bevolking verminderden van jaar tot jaar; en niettegenstaande zelfs in later jaren het voordeel van het kultuurstelsel voor de bevolking meestal verloren ging, werden toch de pachten meer en meer opgedreven, doordien de pachters aan onwettige heffingen zich schuldig maakten en daarin het middel vonden, om steeds hooger sommen te besteden. In den eersten tijd is zulks der aandacht der autoriteiten ontgaan, of zij zagen het lijdelijk aan, ten einde zich hierdoor bij het Gouvernement aangenaam te maken, zoodat men eindelijk de middelen van redres niet meer durfde voorstellen, hoezeer sommigen overtuigd waren, dat zulks voor de bevolking niet was uit te houden, daar zij reeds onder zoo vele andere nadeelen gebukt ging, als b. v. verminderde betaling voor de koffij, het minder goed slagen der kultures, vooral van rijst enz."

Later kwam de heer LAUNY op deze verachtering van den toestand der Javanen terug, en zeide:

»De gunstige beoordeeling en roem der ambtenaren was voor een aanzienlijk gedeelte afhankelijk van den vooruitgang der kultuur-werkzaamheden, en om den eens verkregen goeden naam in dat opzigt niet te verliezen, was men huivering de begane misslagen te erkennen.

»De Javaan moet zich eene groote opoffering laten welgevallen, hij kan dit ook doen, wanneer daaromtrent met overleg en beleid wordt te werk gegaan, en zulks niet schadelijk terugwerkt op hetgeen hem overblijft. Die opoffering is het afstaan van een aanzienlijk gedeelte *der beste en voordeeligste rijstvelden*, waaraan, behalve het direct gemis, nog andere bezwaren onvermijdelijk verbonden zijn. Daaromtrent is het noodig in eenige bijzonderheden te treden.

»Voor het aanleggen van fabrieken zijn plaatsen gekozen, waar overvloed van water is of gebragt kan worden, en waar zich eene voldoende uitgestrektheid sawah-velden bevindt, zoo groot als berekend werd noodig te zijn voor het aanplanten en verwisselen der voor zoodanige fabriek toegestane aanplantingen. Voor die fabriek werden dessa's afgezonderd, gelegen in den omtrek, soms op vier, zes, ja meer palen afstand. Op dien afstand zijn de velden te ver van de fabriek verwijderd, terwijl ze gewoonlijk allen ook niet geschikt zijn. Het beginsel, dat de Graaf VAN DEN BOSCH had vastgesteld, om van de velden van ieder dier aldus afgezonderde dessa's een vijfde gedeelte te nemen, was alzoo niet uitvoerbaar. Er bleef niets anders over, dan om van die dessa's wier velden geschikt, en in de onmiddellijke nabijheid, of zoo nabij mogelijk, van de fabriek gelegen waren, *alle velden* af te nemen en voor de kultures voor de Europesche markt te bestemmen. Daarvoor werden aan de bezitters dier velden de aandeelen aangewezen, welke door de overige dessa's hadden moeten zijn bijgedragen, om die, in het saisoen waarin over alle hunne velden beschikt was, voor de rijstkultuur in gebruik te nemen. Dit geschiedt

met tegenzin en met het gevolg, dat die velden, welke zij in de plaats van hunne eigen ontvingen, dikwijls onbewerkt blijven, omdat de werkelijke bezitter, zoo hij al de middelen heeft, tot het verbouwen niet durft overgaan, daar men aangezegd is dat anderen daarover de beschikking hebben; terwijl hij, aan wien ze toegewezen zijn, tegen de bewerking opziet, nu eens wegens den verren afstand van zijne woning, dan weder wegens de mindere geschiktheid en vruchtbaarheid dier velden, ook wel uit bijgeloof dat hij op die plaats zich niet ophouden of werken kan zonder gevaar te loopen van ziek of ongelukkig te worden, niet zelden omdat de inwoners der dessa, waartoe de hem aangewezen velden behooren, hem alle vreemd zijn, en hij vreest in moeijelijkheden gewikkeld te worden bij de vereffening van de landrenten, want zoowel voor de met suikerriet of indigo beplante velden, als voor die, waarop padi verbouwd wordt, moet de landrente worden voldaan.

»Daar nu zoodanige velden om het andere jaar met indigo en suikerriet beplant worden, raken ze, vooral door de eerstgenoemde kultuur, binnen weinige jaren uitgeput, en worden voor den rijstbouw van geringe waarde. Komt hier nog bij, dat de oogst der met suikerriet en indigo beplante velden laat afloopt, dan heeft de bezitter dier velden daarvan voor de rijstkultuur nog minder voordeel. Tot beter verstand zal het wellig noodig zijn, dit nog eenigzins toe te lichten. De oogst der suikerkultuur loopt, bij vele fabrieken, niet af voor in de maanden November en December. Dan eerst verkrijgt de bezitter weder de beschikking over de velden, welke daarvoor gediend hebben. Op dat tijdstip is echter eene gelijke uitgestrektheid weder met riet beplant voor den oogst van het volgende jaar, waarover reeds in maanden Maart of April van het afgeloopen jaar beschikt was; want van die maanden af aan is de tijd noodig, om de velden, die voor padi gediend hebben, weder geschikt te maken voor den aanplant van suikerriet. De bezitter is dus eigenlijk van Maart tot November of December van het volgende jaar, dat is 19 of 20 maanden,

van het gebruik zijner velden voor padi verstoken. Wel is waar kan hij zijne velden, naar mate het suikerriet gesneden wordt, bij gedeelten terugnemen; maar dit baat hem weinig, want dan is het ongeschikte saisoen voor die padi-teelt; zoodat hij daarop niet anders dan djagong, katjang en dergelijken kan planten, waarvan het voordeel gering is, en welke aanplant dan bovendien soms nog tot nadeel van den volgenden padi-oogst strekt, wanneer het geplante niet op den behoorlijken tijd rijp wordt, waarop men met het verbouwen van de padi moet beginnen.

»De indigo-oogst loopt meestal af na viermalen gesneden te zijn. Voor de bereiding van den grond bij den aanplant zijn 20 of 25 dagen noodig. Daarna verloopen ongeveer 120 dagen, voor dat tot de eerste snijding kan worden overgegaan. De tusschentijd van deze tot de volgende snijding verschilt van 70 tot 90 dagen. Er is dus meer dan een jaar noodig voor den afloop van den oogst. Men tracht dit meerdere in te winnen, door reeds met de verwisselingen te beginnen, voor dat de in gebruik zijnde velden aan den bezitter kunnen worden teruggegeven; deze blijft dus minstens altijd voor eenigen tijd verstoken van een gedeelte van hetgeen, waarover hij voor de padi-kultuur behoorde te kunnen beschikken. Wat wij gezegd hebben van de achtereenvolgend en bij gedeelten afgeoogste velden bij de suiker-kultuur is ook voor de indigo van toepassing.

»Ik zal ook met stilzwijgen voorbijgaan, dat hier en daar, waar de gesteldheid van den grond en andere omstandigheden voor de indigo-kultuur ongeschikt of minder gustig zijn, er soms grootere aanplantingen bestaan dan op de staten wordt opgegeven, ten einde den schijn te hebben van minstens een middelmatig resultaat te leveren. Ik zal ook over andere bijzonderheden niet verder uitweiden, omdat ik vertrouw, dat het bovenstaande voldoende zal zijn, om de overtuiging te vestigen, dat door de kultuur van suiker en indigo meer velden voor den rijstbouw verloren zijn, dan opgegeven wordt, en dat in alle gevallen de helft verloren is van de goede en veel

afwerpende padi-soort, die vroeger verbouwd werd, en waarvoor minstens zes maanden noodig zijn van het planten tot den oogst.

» Wat de rijstkultuur al verder betreft, moet thans de aandacht vallen op de velden, die niet voor de suiker en indigokultuur gebezigd worden, maar die in het bezit zijn van de menschen voor die kultures afgezonderd. Zij moeten, met de bezitters der voor die kultures gebezigd wordende velden, deel nemen aan het aanleggen, het onderhouden en het bewerken dezer laatste velden, en aan alle werkzaamheden, die het gevolg zijn van de kultures. Wordt daarbij niet het meeste overleg en beleid in acht genomen, dan is het ook hun niet mogelijk, den tijd te vinden, om (al hebben ze ook hunne velden behouden) zich op het verkrijgen der hierboven vermelde goede padi-soort toe te leggen. Daarbij komt nog, dat andere omstandigheden daarop zoo ongunstig kunnen werken, dat de gansche oogst verloren gaat, en zij dus liever trachten om maar iets, al is het dan ook eene mindere kwaliteit, dan geheel niets te verkrijgen. Die omstandigheden zijn voornamelijk gelegen in hunne afhankelijkheid in het beschikken over water.

» Het bewerken der indigo- en suikerriet-velden en de grootste behoefte aan water in de fabrieken heeft gelijktijdig plaats, met het te velde staande padi-gewas. Bestaat er nu gebrek aan water, dan wordt, uit den aard der zaak, in de behoeften der indigo- en suikerriet-velden en fabrieken voorzien, ten einde de klagten der fabrikanten te gemoet te komen, en de aanmerkingen bij minder gunstige resultaten te ontwijken; of er wordt eene verdeeling van het water gemaakt; maar in alle geval geschiedt dit ten koste van de rijstkultuur. De landbouwer heeft, na die ondervinding eenige malen tot zijne schade gehad te hebben, tot het besluit moeten komen, om de vruchten van zijnen arbeid aan de padi-kultuur nog zoo veel mogelijk te verzekeren: daarom is hij van lieverlede er meer toe overgegaan, om eene minder afwerpende, maar spoediger en gemakkelijker rijpende padi-soort te verbouwen.

»Ik houd mij overtuigd, dat men ook in andere gedeelten door gebrek aan tijd en door ondervonden teleurstellingen ten gevolge van veranderingen in de waterwerken, die nu in de behoeften van fabrieken en daartoe behoorende aanplantingen moesten voorzien, genoodzaakt is geworden tot de bewerking eener minder afwerpende padi-soort over te gaan. Ik geloof echter, dat het onnoodig is in deze zaak dieper door te dringen, en het aangevoerde voldoende is om te bewijzen, dat de bewering, alsof de rijst-kultuur zou zijn vooruitgegaan, alle waarde mist. Er valt alzoo niet meer aan te twijfelen, dat, ofschoon men *bij staten tracht aan te toonen*, dat er meer rijstvelden aanwezig zijn dan vroeger, en er veel tot verbetering der waterwerken is gedaan, *de waarheid van dit beweren in de uitkomst niet aangetroffen wordt.*

»Een zeer groot kwaad, uit de opgegeven omstandigheden voortgevloeid, en van den grootsten invloed op de resultaten van den oogst, is de mindere soort van padi, waarin men daardoor algemeen vervallen is. Vroeger werd, zoo als wij gezien hebben, het grootste gedeelte der rijstvelden zoodanig beplant, dat men eenen veelvoudig afwerpenden oogst (padidálem) kon verkrijgen. Waar, om bijzondere redenen of omstandigheden, niet dan op de wijze voor de minder afgevende soorten (padi genjah of tjereh) kon worden gewerkt, werd nog het zaai-graan (bibiet) genomen uit de eerst bedoelde soorten; daardoor werd dan op die wijze toch nog een redelijk goed gewas verkregen. Maar sedert men meer en meer algemeen in de laatste wijze van bewerken is vervallen, heeft men zich ook moeten getroosten, om de bibiet ook van dezelfde soort te bezigen, en is de graansoort dus algemeen beduidend verminderd."

Wij behoeven niet te herinneren, dat deze beklagenswaardige toestand zich later al meer en meer heeft geopenbaard, en dat hij na het rapport van den heer LAUNY door andere schrijvers en ambtenaren met onomstootelijke bewijzen en cijfers is bevestigd en boven allen redelijken tegenspraak is verheven.

De deerniswaardige nooddruft van de Javasche bevolking is thans dan ook zelfs door de hevigste voorstanders der autocratie beleden.

Het spreekt echter van zelf, dat de oorzaken van dezen staat van zaken verschillend worden opgegeven.

Zij, die niet hebben gedeeld in de kultuur-procenten, die niet hebben bijgedragen tot de onmeêdoogende verhooging van alle lasten in geld en arbeid, die den deerniswaardigen Javaan zijn opgelegd, die zich dus op een onzijdig standpunt geplaatst vinden, om de zaak te beoordeelen, schrijven de tegenwoordige uitputting van menschen en gronden op Java aan de werking toe van het stelsel van dwangkultuur en monopolie. Zij beweren, dat de schromelijke symptomata, die zich jaarlijks op Java overal verspreiden, en die zich openbaren in hongersnood, kommer, ziekte en sterfte, waardoor vele honderd duizenden zielen ten grave worden gesleept, en dit in een land waar deze geessels te voren zelden bekend waren, zij beweren, zeggen wij, dat zulke algemeene rampen alleen kunnen ontstaan uit algemeen werkende oorzaken.

Onze lezers kunnen zeker niet zijn vergeten, hoe de zorgelijke toestand waarin zich de Javasche bevolking bevindt, nog onlangs met donkere, maar ware kleuren is afgeschilderd door een persoon, die door zijne regtschapenheid, zijne kunde, en vooral door den aard van zijne betrekking meer dan iemand gezag heeft, wanneer het de beoordeeling van den zedelijken en stoffelijken staat des Javaans betreft. Wij bedoelen hier den heer Bosch, chef van de geneeskundige dienst in Nederlandsch Indië. Uit officiëele cijfers wordt door hem onder anderen bewezen, dat de bevolking ongeveer 33 millioen gulden te kort komt alleen aan hetgeen zij voor rijst noodig heeft, en dat zij, gedwongen om voor het gouvernement te arbeiden, slechts ongeveer *f* 18.000.000 verdient, dat zij dus niets overig houdt, om zich verder te voeden, te kleeden en in hare behoeften te voorzien!

Zij echter, die deel hebben gehad in het bestuur, die dus

tot dezen ijzingwekkenden toestand hebben medegewerkt, erkennen wel het bestaan van het kwaad, maar schrijven de oorzaken toe aan toevallige omstandigheden, aan eene kwade toepassing van het stelsel. Dit spreekt trouwens van zelf. Eene erkenning van begane dwalingen van hen te verwachten, zou eene geringe kennis verraden van de plooijen van het menschelijke hart. Hoe zou men van hen kunnen wenschen, dat zij zouden zeggen: »Ik werd groot en aanzienlijk, »omdat ik met slaafsche onderwerping voor de mannen, die »met de magt bekleed waren, om mij te verheffen, hunne »stellingen heb gevolgd en verheerlijkt. Doch mijne verheffing »was ik schuldig aan een dwaalbegrip. Ik werd rijk, omdat »ik mij met verkwistende mildheid zag beloond door kultuur»percenten, omdat ik van elke vrucht, die ik van de vlijt des »Javanen kon afdwingen, een aandeel ontving, onverschillig of »die vrucht ook door het zweet of bloed des arbeiders werd »bevochtigd. Doch deze rijkdom dank ik aan de toepassing »van een stelsel, waarvan ik thans de verderfelijkheid inzie."

Den heer Rochussen moest het echter maar al te spoedig duidelijk zijn, dat werkelijk de overdrijving der Gouvernements-kultures en de daaruit volgende verwaarloozing en achteruitgang der rijstkultuur de eerste en grootste aanleiding waren der onrustbarende kenteekenen, die zich vertoonden. Ten einde dus eene verbetering en leeniging te schenken, werd door hem aan de betrokkene autoriteiten eene circulaire afgevaardigd, die wij om het gewigt des onderwerps hier geheel mededeelen:

»Het is een algemeen waargenomen verschijnsel, dat veilig verkeer en ruime gelds-omloop, als oorzaken van welvaart, in elken staat, leiden tot vermeerdering van consumtie en dien ten gevolge tot stijging van den prijs der levensmiddelen.

»Vreemd is het dus niet, dat op Java van lieverlede plaats gevonden heeft eene stijging van den prijs van de eerste behoeften des levens, voornamelijk van de rijst; doch de onloochenbare daadzaak, dat gedurende den levensloop van een men-

schen-geslacht die prijs is verdubbeld, toont aan dat handel en nijverheid alleen in staat zijn door vermeerdering van verdiensten een voldoend evenwigt daar te stellen tegen het nadeel, hetwelk uit die algemeene prijsverhooging voortvloeit.

»Die verhooging van prijs van levensmiddelen leidt intusschen onvermijdelijk tot eene evenredige verhooging van het arbeidsloon, welke thans knaagt aan elke onderneming van nijverheid, ten wier behoeve geene bepaalde afzondering en toewijzing van een gedeelte der bevolking bij wijze van heeredienst plaats heeft; terwijl ook daar, waar zulks het geval is, de aan die bevolking toe te kennen betaling meer en beter in verhouding moet zijn tot de werkelijke waarde van een dagloon, naar vroegere graanprijzen geregeld, dan thans plaats heeft; zoodat die vermeerdering van arbeidsloon heilloos dreigt te worden en voor Java te doen verloren gaan het onberekenbaar voordeel van goedkoopen handenarbeid, door welken dit eiland in staat is gesteld, zoowel tot krachtige ondersteuning van het moederland, als tot voordeel van vele particuliere personen, met alle tropische gewesten te wedijveren.

»Deze opmerking moest mijne aandacht gaande houden, en heeft geleid tot onderzoekingen, welke mij de overtuiging hebben gegeven, dat er oorzaken bestaan, welke hebben doen falen de maatregelen, herhaaldelijk van regeringswege in het belang van den rijstbouw genomen.

»Wel is waar hebben er voortdurend ontginningen voor den rijstbouw plaats gehad; maar aangenomen ook, dat die ontginningen hebben evenaard of zelfs overtroffen hetgeen aan den rijstbouw is onttrokken, volgt daaruit echter geenszins, dat de uitgestrektheid gronds, voor den rijstbouw bestemd, steeds vermeerderd is in gelijke mate met de vermeerderende consumtie, of in evenredigheid met de snel toenemende bevolking.

»In verschillende landschappen schijnt de aandacht der hoofden van plaatselijk bestuur meer gevestigd te zijn geweest op vermeerdering van producten, geschikt voor de Europesche markt, dan wel op eene ruimere voortbrenging van de be-

hoeften des levens; ofschoon daardoor alleen het arbeidsloon op lage schaal kon worden gehouden, en de voor de Europesche markt geschikte producten zonder nadeel konden worden voortgebragt.

» Bij deze stemming heeft de rijstbouw niet overal de noodige belangstelling en aanmoediging ondervonden; zijne regeling is soms overgelaten aan laauwe bemoeijenis van inlandsche hoofden, wier aangeborene achteloosheid niet is aangespoord, en slechts weinige sporen heb ik mogen aantreffen van eene naauwgezette zorg, om den rijstbouw te doen plaats grijpen onder de meest gunstige omstandigheden, en op de meest geschikte tijdstippen, waaromtrent aan de besluiten van 11 Augustus 1837, nº. 16, en 15 Augustus 1844, nº. 3, herinnerd wordt. Alleen in voorkomende gevallen van volslagen gebrek aan zaad en voedsel is 's Gouvernements tusschenkomst ingeroepen, ofschoon uit het besluit van 13 Mei 1822, nº. 1 voor elken resident de bevoegdheid tot verstrekken van zaadpadie kan worden ontleend.

» Verschillende voorbeelden hebben daarenboven doen zien, dat niet zelden over de tot den rijstbouw bestemde gronden, ten behoeve van 's Gouvernements kultures in ruimere mate is beschikt dan overeenstemde met de instellingen der bevolking of met het stelsel van belasting, heerendienst en kultuur; terwijl de velden voor bijzondere kultures afgezonderd, te vroeg aan den rijstbouw ontnomen, of wel te laat aan denzelven zijn teruggegeven; zoodat alleen snelrijpend, maar minder vruchtdragend graan kan worden aangeplant, waaraan hoofdzakelijk toegeschreven wordt, dat de ingeoogste hoeveelheid over eene gegevene oppervlakte gronds aanmerkelijk minder is geworden.

» Bij zoodanig gemis aan belangstelling en het bestaan van dusdanige belemmeringen, kon de verlangde verbetering en vermeerdering niet voortvloeijen uit de waterwerken, met 's Gouvernements geldelijke hulp ondernomen: doch ook die werken zijn veelal zonder voorafgaande wetenschappelijke op-

name aangevangen: zoodat zij niet aan het beoogde doel beantwoorden of zijn ingestort, en dus hebben medegewerkt, om te vermeerderen de mate van nutteloozen arbeid, welke reeds op de landbouwende bevolking drukte.

»De arbeid, tot welken de bevolking, volgens hare instellingen, onder den naam van heerendiensten en anderzins gehouden is, ten voordeele van hare eigene hoofden en ten behoeve van het Gouvernement, aan openbare wegen en gebouwen, aan 's lands verdedigings- en havenwerken, en eindelijk aan 's Gouvernements kultures, is niet gelijkmatig over de massa dier bevolking, veel minder in het meeste belang van den landbouw, verdeeld: ook heb ik het niet mogen ontveinzen, dat tusschen verschillende hoofden van plaatselijk bestuur wordt gemist die overeenstemming, welke zoo veel bijdragen kan, om in gemeenschappelijk overleg, een meer gelijkmatige verdeeling van arbeid te bevorderen, en dus de bevolking te verligten in het werk, hetwelk ten nutte van den landbouw aan haar moet worden opgelegd.

»Het is echter mijn bepaald verlangen, dat in den landbouw, voornamelijk in den rijstbouw, de meeste belangstelling worde aan den dag gelegd: dat de residenten en controleurs de meeste zorg aanwenden, om den ijver van de inlandsche hoofden aan te sporen tot bevordering van eene doelmatige aanplanting van rijst, van aardvruchten, van groenten, van klapperboomen tot verkrijging van olie, en van alles wat strekken kan, om de voedingsmiddelen der inlandsche bevolking te vermenigvuldigen, en dat vooral vermeden worde alle nutteloze of alleen tot sieraad en verfraaijing leidende arbeid, door welken de bevolking van den landbouw teruggehouden wordt.

»Het is mij toch voorgekomen dat zoodanige belangstelling en zorg, gevoegd bij een doelmatig gebruik van de krachten der bevolking, wel verre van de Gouvernements kultures te benadeelen, door vermeerdering van de middelen van bestaan der bevolking en regelmatige verdeeling van den arbeid, diezelfde kultures met minder bezwaar moet doen inrigten.

»Het kan mijne bedoeling niet zijn, om in het algemeen de rijstkultuur te doen bevorderen, ten nadeele van die van producten, uit welke gevonden moeten worden de middelen van remises, wier bedrag Nederland niet ontberen kan: maar tevens bestaat bij mij de overtuiging, dat de belangen van beide kultures onafscheidelijk verbonden zijn; zoodat bij mindere bchartiging van den landbouw, uit welken de bevolking hare middelen van bestaan ontleenen moet, op den duur niet met voordeel producten voor de Europesche markt kunnen worden geleverd.

»In opdrijving van landrente is evenmin het bewijs gelegen van vermeerderde productie, als in verlaging dier belasting het middel tot herstel moet of mag gezocht worden.

»Een angstvallig streven naar volkomene gelijkheid, met voorbijziening van vroegeren aanslag, moet evenzeer vermeden worden, als het buiten den aanslag houden van in het oogvallende verzwijgingen en van ontginningen, waarvoor de termijn van vrijstelling verschenen is, maar het zal steeds eene eerste zorg der hoofden van plaatselijk bestuur van aangrenzende landschappen moeten zijn, door verbetering van de voor den inlander benoodigde middelen van gemeenschap en vervoer, zoo veel mogelijk te doen verdwijnen de ongelijkheid van prijs der eerste levensbehoeften, welke op de belastbare velden worden geteeld, en alzoo te bevorderen, dat juist de belasting der landrente met meer vasten grondslag, en dus meer gelijkmatig verdeeld werke.

»De slotsom van dit alles is, dat het staatsbelang dezer kolonie dringend vordert de ondervondene stijging der prijzen van de eerste levensbehoeften te keer te gaan: hare oorzaken zijn echter veelvuldig en van verschillenden aard, maar die oorzaken zullen moeten worden weggenomen, zoowel door ten behoeve van den landbouw des volks te doen wat mogelijk is, als door zoo veel mogelijk na te laten al wat dien landbouw belemmert, of minder vruchtdragend doet zijn.

»De middelen evenwel, welke tot deze einde kunnen wor-

den aangewend, staan grootendeels in verband met plaatselijke aangelegenheden. — Van regeringswege kan dus slechts derzelver algemeene strekking worden aangegeven, zoo als bij dit mijn schrijven is geschied.

»Doelmatige daartoe strekkende voorstellen zullen, door tusschenkomst van de betrokkene chefs van departementen van algemeen bestuur, met welgevallen door mij worden ontvangen.

»Ik zal het als eene voor mij aangename taak beschouwen, die ambtenaren te mogen onderscheiden en beloonen, die ten aanzien van deze hoogts belangrijke aangelegenheden naar mijne inzigten zullen weten te handelen; doch tevens zal ik mij verpligt achten, om, zonder aanzien van dienstjaren en personen, diegene te straffen, die door onverschilligheid, nalatigheid of gebrek aan doorzigt, zullen toonen niet mede te werken tot bevordering van het doel der regering, in de vervulling der op haar rustende verpligting om tusschen den prijs van de eerste behoeften der levens en de geldelijke verdiensten der bevolking het verbrokken evenwigt te herstellen: iets waartoe handel en nijverheid, aan zich zelve overgelaten, niet vermogend schijnen te zijn."

De Minister van Staat, Gouverneur-Generaal,

(Was Get.) ROCHUSSEN.

Zij, die dit merkwaardig staatsstuk met aandacht doorlezen, zullen daarin den geest terugvinden, die alle handelingen des kolonialen bestuurs hebben gekenmerkt, onder de werking van het autocratische stelsel. Men vindt daarin de erkenning van het kwaad, zelfs den last, om daarin te voorzien, maar te gelijk deze voorziening onmogelijk gemaakt door het verbod, om de Gouvernements-cultures te verminderen. Immers erkent men: *de onloochenbare daadzaak, dat gedurende den levensloop van een menschengeslacht de prijs der rijst is verdubbeld, en dat deze prijs verhooging onvermijdelijk leidt tot eene evenredige verhooging van het arbeidsloon, die thans knaagt aan elke onderneming van nijverheid, ten wier behoeve geene bepaalde afzondering en toewijzing van een gedeelte der bevol-*

king bij wijze van heerendienst plaats heeft. Men gaat zelfs zoo ver van te erkennen: »*dat in verschillende landschappen de aandacht der hoofden van plaatselijk bestuur meer gevestigd schijnt te zijn geweest op vermeerdering van producten, geschikt voor de Europesche markt dan wel op eene ruimere voortbrenging van de behoeften des levens,*" en dat *verschillende voorbeelden hebben doen zien, dat niet zelden over de tot den rijstbouw bestemde gronden ten behoeve van 's Gouvernements kultures in ruimere mate is beschikt, dan overeenstemt met de instellingen der bevolking of met het stelsel van belasting, heerendienst en kultuur.* Men dringt daarom aan op voorziening; doch men verklaart te gelijk dat *het de bedoeling des bestuurs niet kan zijn, om in het algemeen de rijstkultuur te doen bevorderen ten nadeele van die producten, uit welke gevonden moeten worden de middelen van remises, wier bedrag Nederland niet kan ontberen.* Men gebiedt dus herstel van het kwaad, doch verbiedt in één adem de oorzaken weg te nemen, die men zelf als de oorzaken van het kwaad heeft opgegeven. Ziedaar de gevolgen van een regeringsstelsel, dat bij geheime instructiën den last gaf tot *gestadige vermeerdering* van het batig saldo van het moederland. Die den geest kent van alle bureaucratiën, weet immers wat zulke voorschriften uitwerken.

Gaarne zouden wij intusschen hebben gezien, dat althans de heer ROCHUSSEN het besef had gehad van de pligten, die op hem rustten, en dat doortastende maatregelen het kwaad hadden gelenigd, waarvan het bestaan door hem zelven werd erkend. Ons, wij zeggen dit met leedwezen, ons zijn echter zulke voorschriften niet bekend.

Wij hebben alhus eenige der belangrijkste handelingen van den heer ROCHUSSEN als opperbestuurder van Indië beschouwd. Het spreekt van zelf, dat deze beschouwing niet alles kon bevatten wat door hem werd verrigt. Wij hadden onder anderen kunnen gewagen van de expeditie tegen de Soeloo-eilanden in 1848, van de veranderingen in de inrigting der koloniale begrootingen. Wij hebben echter vooral den geest willen doen

uitkomen, die bij zijn bestuur heeft voorgezeten. En hiertoe gelooven wij in genoegzame bijzonderheden te zijn getreden.

Werpen wij eenen algemeenen blik op dat bestuur, dan vragen wij ons in de eerste plaats af: was het vruchtbaar in groote daden, in handelingen, die den naam eens landvoogds in de geschiedenis vereeuwigen? Was het bewind van den heer ROCHUSSEN rijk in die weldaden en hervormingen, die den weldoener in gezegend aandenken doen blijven?

Wij zouden èn der waarheid èn der geschiedenis geweld aandoen, indien wij deze vragen toestemmend wilden beantwoorden. Gedeeltelijk moet deze karigheid aan groote daden, zoo als reeds is opgemerkt, worden toegeschreven aan de verhouding waarin hij sedert Mei 1848 heeft verkeerd èn de onzekerheid, waarvan alle daden en voorschriften van het opperbestuur het kenmerk dragen; eene onzekerheid, waardoor het bestuur des heeren ROCHUSSEN werd verlamd. Doch ook onder deze ongunstige omstandigheid had dat bestuur zich kunnen kenmerken door eene zucht naar vooruitgang, die wij daarin te vergeefs zoeken.

Welligt bestaan er meerdere bewijzen van zijn streven naar herstel en verbetering. Welligt zijn er vele ons onbekende rapporten en voorschriften, die getuigen van zijne weldadige bedoelingen. Doch de onpartijdige geschiedenis oordeelt naar hetgeen haar bekend is. En indien ons oordeel hier of daar te streng en onbillijk was, indien wij verdiensten in den heer ROCHUSSEN over het hoofd zagen, dan wijte hij deze miskenning niet aan ons, maar aan zich zelven. Hij wijte haar aan de geheimhouding, aan de vijandschap tegen alles wat naar openbaarheid zweemt, welke zijn bestuur hebben gekenmerkt. Hier zouden wij dus van zelf weder bevestigd zien, hetgeen reeds meermalen door ons werd opgemerkt, dat namelijk een stelsel van publiciteit voor de bestuurders zelven de grootste weldaad zou zijn, en dat zij door de geheimhouding zich zelven het meest bloot stellen aan miskenning en ongunstige beoordeelingen.

Menige oirkonde zou, bij eene meerdere openbaarheid, wellig aan den dag zijn gekomen, die de bedoelingen en het bestuur van den heer ROCHUSSEN in een gunstig licht zou hebben geplaatst. Nog wanhopen wij zelfs niet, dat deze staatsman de rust, die hem spoedig in het vaderland zal zijn gegund, zal aanwenden, om, door een volledig overzigt van zijn geheel bewind, ons in staat te stellen tot eene volledige beoordeeling van al zijne handelingen. Wij hopen dit te meer, omdat de heer ROCHUSSEN spoedig na eene raadpleging der openbare meening hier te lande wel tot de overtuiging zal komen, dat eene verantwoording van zijn beheer alles behalven overbodig is.

Spoedig zal hij ook ontwaren, dat indien eenige zijner verrigtingen hier eene hevige gisping en afkeuring hebben wedervaren, hij dit ongunstig oordeel vooral van eene zijde ondervindt, die toch meer dan iemand anders toegevend zou moeten zijn. Gewis kan de heer ROCHUSSEN niet verwachten, dat de voorstanders eener koloniale hervorming met uitbundigen lof van zijn bewind zullen gewagen. Doch, zonderling genoeg, spoedig zal hij leeren inzien, dat niet zij het zijn, die over zijn bestuur de hevigste en strengste veroordeeling uitspreken. Deze omstandigheid verklaart zich trouwens spoedig bij eenig nadenken. Niemand ontkent meer den jammerlijken toestand, waarin zich de meeste koloniale belangen bevinden, de afneming van de welvaart der Indische bevolking, de verwarring van eenige takken van bestuur, de ontevredenheid die zich in Indië openbaart. Opdat echter dit alles niets bewijze tegen het stelsel van bestuur, waaronder deze verwikkelingen zijn ontstaan, blijft den voorstanders van dat stelsel niets anders over dan dezen toestand te wijten aan hem, die met de uitvoering en de toepassing was belast. Dit verklaart, waarom de heer ROCHUSSEN juist door hen het hardste wordt veroordeeld, die in allen geval, door de keuze van zijn persoon als opperlandvoogd van Indië en later door zijne handhaving in die betrekking van vertrouwen, verantwoordelijk

blijven voor zijne handelingen, en dus door eene veroordeeling van zijn bewind hun eigen doemvonnis uitspreken.

En wat ons oordeel betreft, *de Indiër* kan slechts herhalen hetgeen reeds vroeger door ons werd gezegd. Wij hebben nimmer den heer ROCHUSSEN hard gevallen, en ook dit ons overzigt van zijn bewind draagt, zoo wij hopen, het kenmerk te zijn: *ni un pamphlet ni un panégyrique.* Deze matiging viel ons te gemakkelijker, omdat wij nimmer den moeijelijken toestand hebben uit het oog verloren, waarin de heer ROCHUSSEN zich in de laatste jaren zag geplaatst. Vooral hebben wij nimmer vergeten, dat het euvel, waaraan de kolonie thans krank is, dieper ligt dan in eene eenvoudige quaestie van personen, en moet gezocht worden in de werking van een stelsel, dat thans, Gode zij dank, eene wijziging met rasse schrede te gemoet gaat.

Gaarne hadden wij daarom, wij zeggen dit nog eens, meer maatregelen vermeld, die het bestuur van dezen Landvoogd hebben verdienstelijk gemaakt en waardig zijn aan de vergetelheid te worden ontrukt. Onze bereidwilligheid gaat hierin zelfs zóó ver, dat wij gereedelijk melding maken van eenige gewigtige verbeteringen, die, indien wij het openbaar gerucht mogen gelooven, door den heer ROCHUSSEN zouden zijn voorgestaan, maar die op de bekrompenheid, de hartstogtelijkheid en den onwil van het opperbestuur zouden hebben schipbreuk geleden. Wij zeggen, dat die maatregelen slechts door het openbaar gerucht worden genoemd, daar overigens nergens blijkt, dat daartoe werkelijk bij den heer ROCHUSSEN de goede wil bestond. Doch zelfs van deze onzekerheid wenschen wij hem het voordeel te geven. *We will give him the benefit of the doubt.*

In de eerste plaats dan wordt beweerd, dat de heer ROCHUSSEN, toen hij in 1848 het welbekende adres van eenige der aanzienlijkste ingezetenen, ambtenaren, en officieren te Batavia tegen de bepalingen van het radikaal, opzond aan het opperbestuur, daarbij met aandrang heeft geijverd voor eene wijziging van die onmenschelijke verordeningen, en dat door hem te

gelijkertijd de verderfelijke gevolgen zijn aangetoond, die deze bepalingen natuurlijk moeten uitoefenen op de gezindheid en de rust der kolonie.

Van harte hopen wij voor den heer ROCHUSSEN, dat de openbare meening zich niet bedriegt, wanneer zij hem zulke milde en wijze bedoelingen en inzigten toeschrijft. Want het valt niet moeijelijk te voorzien, dat het uur nadert, waarop zij, die de onmeêdoogende bepalingen van het radikaal hebben in het leven geroepen of helpen bestendigen, hierover aan de natie en hare vertegenwoordiging eene strenge verantwoording zullen hebben af te leggen.

Een tweede en hoogst gewigtige maatregel door den heer ROCHUSSEN genomen, zou hierin bestaan, dat hij een aanzienlijk bedrag van vele millioenen schats, meenigeen zegt zes millioenen, in 's lands kas zou hebben afgezonderd, opdat daarmede de zoo dringend noodzakelijke verbetering van het Indische muntstelsel en de geldelijke opofferingen, die deze verbetering zal vorderen, zouden kunnen worden tot stand gebragt, zonder dat de natie zou behoeven te worden gedwongen tot nieuwe leeningen en buitengewone offers. Doch te gelijk wordt beweerd, dat deze gelden op last van het opperbestuur weder in de kas zijn teruggebragt en zijn uitgegeven. Wij behoeven niet het voordeel te doen uitkomen van zulk eene afzondering. Thans is het zeer ligt te voorspellen, dat de vertegenwoordiging moeijelijk geneigd zal worden bevonden, om der natie meerdere lasten op te leggen ten behoeve van maatregelen, wier uitvoering zij niet kan controleren en zeker niet blindelings aan het tegenwoordig koloniaal bestuur zal toevertrouwen.

Indien de afgezonderde gelden werkelijk weder zijn uitgegeven, dan zou daaruit op nieuw blijken, hoe uit zucht, om tijdelijk een vertoon te maken van schijnbaren en bedriegelijken rijkdom of groote batige saldo's, de beste en noodzakelijkste verbeteringen werden uitgesteld of zelfs onmogelijk gemaakt. De verlating van het koperstelsel en de terugkeer tot een' omloop van edel metaal vinden onder de verouderde voorstan-

ders van het autocratische bestuur nog bestrijders. Mogt werkelijk bij het Indische bestuur het voornemen hebben bestaan, om eene verbetering van de Indische muntscirculatie te bewerkstelligen door plaatselijke middelen, en mogt de gelegenheid daartoe zijn benomen geworden door hoogere bevelen uit het Moederland, dan zal spoedig blijken in hoever deze bevelen eene geheime drijfveer hadden, de zucht namelijk, om eene verbetering van het Indische muntstelsel en de daaruit van zelf voortspruitende erkenning van vroegere dwalingen of van de gebreken van het koperstelsel te vermoeijelijken, uit te stellen of zelfs onmogelijk te maken. Zeer spoedig zal dit belangrijk onderwerp door eene wet worden geregeld en zullen de vertegenwoordiging en de openbare meening hen ten gerigte roepen, die vroeger invloed hebben gehad op het muntwezen van Indië. Iedereen zal dan het billijke aandeel van lof en blaam ontvangen, waarop zijn gedrag en zijne beginselen hem aanspraak geven. Heeft werkelijk de heer ROCHUSSEN de goede en wijze bedoelingen gehad, die hem door de openbare geruchten worden toegeschreven, en heeft de verwezenlijking zijner bedoelingen inderdaad alleen schipbreuk geleden op den onwil van het ministerie, dan kunnen wij hem voorspellen, dat hij zich over het oordeel der natie, der vertegenwoordiging en der verlichte drukpers niet zal hebben te beklagen.

Eene derde en welligt de gewigtigste maatregel, waarvan de heer ROCHUSSEN, volgens het beweeren van sommigen, de voorstander zou zijn geweest, is de gedeeltelijke verkoop van eenige der zoogenaamde Gouvernements-producten op Java, en wel tot een bedrag gelijk aan het jaarlijksche tekort der Indische administratie. Is de heer ROCHUSSEN de aanprijzer geweest van zulk eene veel omvattende wijziging in de Indische administratie, dan zou hij hebben bewezen, dat hij werkelijk doordrongen was van de wezenlijke belangen van het moederland en de kolonie. Hij zou alsdan werkelijk de wonde hebben gevonden, waaruit de kolonie haar beste bloed ziet wegvlieten, en die hare weg-

kwijning en uittering veroorzaakt. Ofschoon het middel, dat de heer ROCHUSSEN zou hebben aangeprezen geen volledig herstel zou aanbrengen, zou het echter eene belangrijke leniging hebben aangebragt.

Wij behoeven niet de noodlottigheid aan te toonen van een stelsel, waarbij jaarlijks eene waarde van veertig à vijftig millioen wordt weg gevoerd zonder dat deze verarming middellijk of onmiddellijk wordt vergoed of hersteld. Het rijkste land der wereld zou door zulk een wreed en onverstandig stelsel worden uitgeput en daaronder moeten bezwijken. Doch ons tegenwoordig koloniaal stelsel drijft de ongerijmdheid nog verder. Ten einde jaarlijks de waarde van veertig à vijftig millioen, die aan producten worden weggevoerd, te kunnen betalen, zijn zelfs de geldelijke inkomsten onvoldoende, die het Indische bestuur vergt van de arme bevolking, *welke dus eigenlijk de karige betaling, die zij voor de weggevoerde producten ontvangt, zelve opbrengt.* Deze ongenoegzaamheid der Indische geldmiddelen doet een jaarlijksch te kort ontstaan in 's lands kas, een te kort dat gedeeltelijk door de afgifte van wissels en gedeeltelijk door eene geldelijke ondersteuning of leening van de Handel-Maatschappij wordt bestreden. Ofschoon dus het Indische bestuur het middel heeft, om terstond in het jaarlijksche te kort te voorzien door eene beschikking over zijn eigendom, dat is door den verkoop van de aanwezige producten, laat het thans liever die producten wegvoeren, ofschoon zij te Batavia, vooral bij den tegenwoordigen stand des wissels, met groot voordeel zouden worden te gelde gemaakt. Het bezwaart zich bovendien met de kosten van het transport der producten, de aanzienlijke commissiën aan de Handel-Maatschappij, de makelaars kosten en zoo vele andere uitgaven, en daarenboven heeft het nog rente betaald aan de Handel-Maatschappij van de gelden, die het jaarlijks opnam bij dit handelsligchaam. In stede dus van onmiddellijk te beschikken over den eigendom in producten ter dekking van het geldelijk tekort in Indië, belast het koloniaal Gouvernement zich eerst met de aanzienlijke kosten

voor vrachten, commissiegelden enz. en bovendien getroost het zich groote offers, om geld op te nemen bij de Handel-Maatschappij, die altijd een *dubbel voordeel* geniet ontstaande uit het *dubbel nadeel*, dat door het bestuur wordt geleden door de kosten van den vervoer en den verkoop der producten en door de bezwarende voorwaarden, waaronder het geld wordt geleend.

Er behoort gewis geene groote mate van scherpzinnigheid, om de bespottelijkheid in te zien van deze roekelooze wijze, waarop met de gewigtigste geldelijke aangelegenheden van moederstaat en volkplanting wordt omgesprongen. Zulk een beheer blijft zelfs onverklaarbaar en ongeloofelijk, indien men vergeet, dat het tegenwoordige koloniale stelsel de vrucht is der individuele inrigting van twee enkele personen, en indien men over het hoofd ziet waartoe de weerzin, om zich te schikken naar het oordeel van anderen, en de gehechtheid voor eigene denkbeelden den mensch vaak kunnen leiden. Wij gelooven dan ook dat het binnen kort even snel zal worden veranderd door het licht der openbaarheid, als de sneeuw weg smelt voor de stralen der zon.

Heeft de heer ROCHUSSEN intusschen eenen gedeeltelijken verkoop van de producten op Java aangeprezen, dan komt hem de eer toe de bewindhebber te zijn geweest, die eene toenadering tot eene betere orde van zaken heeft aanbevolen.

Deze landvoogd was niet misdeeld van vele goede hoedanigheden van verstand en hart. Zeer toegankelijk, wist hij elk een door minzaamheid in te nemen. En echter, hij bedriege zich niet, laat hij in Indië velen, ja zeer velen achter, die niet met zijn bestuur zijn ingenomen en van wier toegenegenheid hij zeer weinig bewijzen zal medenemen. Deze omstandigheid ligt naar ons oordeel hierin, dat hij in zijn bewind zich meer liet leiden door indrukken dan door beginselen. Van daar dat hij maar al te vaak het oor leende aan hen, die deze neiging, misbruikten tot voldoening van eigene hartstogten en inzigten. Van daar dat zoo vaak teleurstellin-

gen werden ondervonden door hen, wien zijne minzaamheid groote verwachtingen hadden ingeboezemd.

Gedeeltelijk echter ligt deze omstandigheid ook al weder in het stelsel van het bestuur opgesloten. Een stelsel, waarbij alle belangen van het Gouvernement afhankelijk zijn gemaakt, moet vele ontevredenheid verwekken, daar elke teleurstelling, elke tegenspoed onmiddelijk aan het bestuur worden geweten. En nogthans zijn geene menschelijke krachten, geene zelfs buitengewone geestvermogens bij magte, om zoo vele en tegenstrijdige belangen te overzien, te bevorderen en te bevredigen. Onder zulk een stelsel moet onvermijdelijk de optreding van elken Bestuurder met uitbundige vreugde en hooggespannen verwachtingen worden begroet en gezegend, maar moet het einde van zijn bewind eene keerzijde vertoonen, die zijne aftreding noch voor hem zelven noch voor de bestuurders smartelijk of ongewenscht maakt. De heer D. C. STEYN PARVÉ heeft dit onlangs in zijn vervolg op het bekende »*koloniaal monopolie*" beter en krachtiger doen uitkomen dan wij hier zouden kunnen doen. »Daar" zegt hij, »waar het bestuur zich als belanghebbende heeft begeven in ondernemingen van landbouw, nijverheid en handel, waar het zich de vruchten der volksvlijt bij uitsluiting heeft toegeëigend, staat het als partij tegen over eene tallooze menigte van zijne onderdanen, wier eischen en belangen volstrekt onvereenigbaar zijn met zijne eigene bedoelingen en speculatiën.

»De tallooze twisten, die in elke maatschappij om winst en woeker worden gevoerd tusschen bijzondere belangen, en die zich elders onbespeurbaar verliezen in het vertrek der belanghebbenden of tusschen de wanden der regtzaal, krijgen onmiddellijk een grooter weerklank, een bedenkelijker aanzien wanneer het Gouvernement als eischer of verweerder moet optreden. Alle weêrstand krijgt alsdan eene bepaalde rigting, wordt als het ware gecentraliseerd en vestigt zich op een enkel brandpunt, den zetel namelijk van den souverein.

»Dit heeft nimmer plaats wanneer het bestuur zich slechts

als regent laat eerbiedigen, slechts optreedt als de schutsheer van orde en eigendom, als de onpartijdige scheidsman tusschen strijdende belangen en blijft buiten den dwarlkring der hartstogten.

»Vroeg of laat wordt het echter beroofd van zijn zedelijk overwigt, van zijn onmisbaar prestige, wanneer het van zijn verheven standpunt afdaalt in het worstelperk der twistende belangen, de kroon van den souverein aflegt voor den strooihoed des Tropischen planters, den scepter voor de zweep des slavendrijvers en het vorstelijk hermelijn voor het voorschoot des kruideniers."

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PRO/12102
SURADI
TG 2/8
11/8

PERPUSTAKAAN NASIONAL

